

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Δημόσιες Πολιτικές και Διακυβέρνηση

**Το Διμερές εμπόριο Ελλάδας-Τουρκίας και η επίδραση του στις
μεταξύ τους σχέσεις**

Κωνσταντίνος Ρίζος

Κόρινθος, Νοέμβριος 2018

University of Peloponnese
Faculty of Social and International Sciences
Department of Political Science and International Relations

Master Program in
“Public Policy and Governance”

**Title: Bilateral trade between Greece and Turkey and its impact
on their relations**

Konstantinos Rizos

Corinth, November 2018

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους βοήθησαν τόσο στα πλαίσια κατάρτισης της παρούσας, όσο και καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, κ. Ευστάθιο Φακιολά, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του.

Επίσης, είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής εργασίας μου, καθώς και σε όλους τους διδάσκοντες του τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σχέσεων για τις πολύτιμες γνώσεις που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Πάνω απ' όλα, είμαι ευγνώμων στην οικογένειά μου για την υπομονή της και την υποστήριξή της όλο αυτό το διάστημα και τους αφιερώνω την εργασία μου, καθώς και στον πατέρα μου.

«Το Διμερές εμπόριο Ελλάδας-Τουρκίας και η επίδραση του στις μεταξύ τους σχέσεις»

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα εξετάσουμε την πορεία ανάπτυξης των διμερών εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και Τουρκία τα τελευταία χρόνια και την τυχόν αλληλεπίδραση τους στις πολιτικές σχέσεις των δύο κρατών.

Στην εισαγωγή αναφέρεται ο σκοπός της εργασίας, η μεθοδολογία της και το θεωρητικό της υπόβαθρο. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη περιγραφή της θεωρίας του Διεθνούς εμπορίου και των ρευμάτων σκέψης που την καθόρισαν (Μερκαντιλιστές, Adam Smith, David Ricardo), στη συνέχεια αναπτύσσονται τα επιχειρήματα της φιλελεύθερης και της ρεαλιστικής σχολής σε σχέση με την επίδραση του διμερούς εμπορίου στις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια γενική περιγραφή των σχέσεων των δύο κρατών τα τελευταία χρόνια. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας, (Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, Τουρισμός, Διμερές εμπόριο το οποίο εξετάζεται αναλυτικά).

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα.

Bilateral trade between Greece and Turkey and its impact on their relations

Abstract

This diploma thesis deals with the development of bilateral trade relations between Greece and Turkey in recent years and its impact on the political relations of the two states.

In the first chapter we present a brief description of the theory of International Trade, the currents of thought (Mercantilists, Adam Smith, David Ricardo) and the liberal and realistic theory in relation to the influence of bilateral trade in relations of the states. The second chapter gives a general description of the relations of the two states in recent years. Improving relationships after 1999 allows us to compare events before and after. The third chapter analyzes the economic relations between Greece and Turkey (Direct Investment, Tourism) and especially the trade between them, which is analyzed in detail.

At the end of the paper, we present the conclusions.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του συγγραφέως και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο δηλών

Κωνσταντίνος Ρίζος

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Κατάλογος Γραφημάτων

Κατάλογος Εικόνων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ 2

1.1 Θεωρία διεθνούς εμπορίου..... 2

1.2 Διμερές εμπόριο, παράγοντας σύγκρουσης ή συνεργασίας;..... 3

1.3 Ανακεφαλαίωση 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ..... 6

2.1 Ιστορική αναδρομή των ελληνοτουρκικών σχέσεων..... 6

2.2: Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σήμερα 7

2.3 Θέματα που προκαλούν ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών 8

2.4 Παράμετροι που επηρεάζουν τις σχέσεις των δύο κρατών..... 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ13

3.1 Οι άμεσες ξένες επενδύσεις..... 14

3.2 Τουρισμός..... 14

3.3 Διμερές εμπόριο 15

3.3.1 Ανάλυση διμερούς εμπορίου..... 16

3.4 Σύγκριση εμπορικών συναλλαγών και γεγονότων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας
1987-2017 23

3.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τον όγκο των συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών: . 27

3.6. Η επίδραση του διμερούς εμπορίου στις σχέσεις των δύο χωρών..... 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	30
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	32
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	33
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39
 Κατάλογος Πινάκων	
Πίνακας 3.1: Εμπορικές συναλλαγές Ελλάδας-Τουρκίας 1988-2017	15
Πίνακας 3. 2: Σύγκριση διμερούς εμπορίου με το ΑΕΠ των δύο χωρών	17
Πίνακας 3. 3: Ελληνικές Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων στην Τουρκία	18
Πίνακας 3. 4: Ελληνικές Εξαγωγές βαμβακιού στην Τουρκία	20
Πίνακας 3.5: Ελληνικές Εξαγωγές πλαστικών προϊόντων στην Τουρκία	20
Πίνακας 3. 6: Ελληνικές Εξαγωγές αλουμινίου στην Τουρκία	21
Πίνακας 3. 7 : Τουρκικές Εξαγωγές χάλυβα στην Ελλάδα	21
Πίνακας 3. 8 : Τουρκικές Εξαγωγές αυτοκινήτων στην Ελλάδα.....	22

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 3. 1: Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας.....	23
Γράφημα 3. 2: Σύγκριση της πορείας των ΑΕΠ των δύο χωρών	27
Γράφημα 3. 3: Πορεία Τουρκικής Λίρας την τελευταία πενταετία.....	28

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2.1: Διαφορετική οπτική των θαλάσσιων συνόρων των δύο χωρών	9
Εικόνα 2.2: Τα σύνορα των δύο κρατών με χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων και με 12 ναυτικών μιλίων.....	10

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το εμπόριο αποτελεί μια από τις πιο παλιές δραστηριότητες του ανθρώπου, του έδωσε κίνητρα να ξεφύγει από τα σύνορα του τόπου του και να ανακαλύψει νέες ηπείρους, να δημιουργήσει αυτοκρατορίες αλλά και να προκαλέσει φονικούς πολέμους,(π.χ. ο πόλεμος του Οπίου στην Κίνα). Έδωσε ώθηση στο δουλεμπόριο, συσώρευσε πλούτη σε έθνη και άτομα προκαλώντας τον φθόνο των γειτόνων και πολεμικές επιχειρήσεις για λεηλασία και αρπαγή. Στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, για παράδειγμα, ο Θουκυδίδης αποδίδει τον πόλεμο ανάμεσα στις πόλεις-κράτη σε μια σειρά οικονομικών αλλαγών, μεταξύ των οποίων η αύξηση του εμπορίου και η ανάδυση νέων εμπορικών δυνάμεων όπως η Αθήνα και η Κόρινθος. Θέμα προς διευκρίνιση είναι το αν οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών προάγουν την μεταξύ τους ειρηνική σχέση και σταθερότητα ή αντίθετα τα αγαθά που εμπορεύονται αποτελούν δελεαστική λεία στα μάτια των εταίρων.

Στην παρούσα εργασία η μέθοδος μας είναι να αναλύσουμε τις συνολικές εμπορικές ροές ανάμεσα στις δύο χώρες και να τις αντιπαραβάλουμε με τα γεγονότα που συνέβησαν για να διαπιστωθεί αν υπάρχει αλληλεπίδραση ή ακολουθούνται ανεξάρτητες πορείες. Επίσης, θα δούμε την πορεία των διμερών συναλλαγών των κύριων προϊόντων που εμπορεύονται οι δύο χώρες κατά τα τελευταία χρόνια τόσο μεταξύ τους όσο και με τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς και την πορεία των οικονομιών τους για να διαπιστώσουμε αν η πορεία του εμπορίου ακολουθεί τους νόμους της αγοράς ή επηρεάζεται από το κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας περιλαμβάνει στοιχεία από τη θεωρία του Διεθνούς Εμπορίου, τη Γεωπολιτική θεωρία, καθώς και της θεωρίας της οικονομικής ασφάλειας και διπλωματίας ενώ αντλεί τα οικονομικά στοιχεία από διεθνείς βάσεις δεδομένων για το εμπόριο(comtrade.un.org, worldbank.org, tradingeconomics.com, κ.α.)

Σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει το κατά πόσο οι διμερείς εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας επηρεάζουν τις σχέσεις των δύο κρατών αλλά και πόσο επηρεάζονται από αυτές. Θεωρούμε ότι η πορεία των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας κατά τα τελευταία χρόνια επηρεάζεται από αρκετούς παράγοντες, ανάμεσα στους οποίους το είδος και η ποσότητα του μεταξύ τους εμπορίου. Το κατά πόσο αυτή η επιρροή επιβεβαιώνει το κεντρικό επιχείρημα της φιλελεύθερης θεωρίας ότι το εμπόριο αποτρέπει τις εντάσεις ή αντίθετα της ρεαλιστικής θεωρίας ότι αυξάνει τον ανταγωνισμό και την αντιπαλότητα είναι το θέμα που θα εξετάσουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

1.1 Θεωρία διεθνούς εμπορίου

Η οικονομική πολιτική των κρατών τα χρόνια της Αναγέννησης και μετά ακολουθούσε την θεωρία του Μερκαντισμού, ο οποίος χαρακτηριζόταν από έναν έντονο εθνικισμό και πρέσβευε ότι η οικονομική πολιτική του κράτους ήταν άλλο ένα όπλο για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών του. Σαν συνέπεια, θεωρούσε βλαπτική για τα συμφέροντα του κράτους τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με άλλα κράτη και ειδικότερα τις εισαγωγές. Και αυτό γιατί μειώνονταν ο πλούτος της χώρας, ο οποίος θεωρούνταν το σύνολο των πολύτιμων μετάλλων που η χώρα αποθήκευε στα θησαυροφυλάκια της. Για να περιορισθούν οι εισαγωγές το κράτος έπρεπε να ελέγχει απόλυτα το εμπόριο με τα άλλα κράτη και να βάζει αποτρεπτικούς δασμούς και φόρους. Οι εξαγωγές αντίθετα, επειδή έφερναν χρυσό και ασήμι στην χώρα θεωρούνταν επωφελείς. Επομένως, η πολιτική ήταν να ενθαρρύνονται οι εξαγωγές και να αποθαρρύνονται οι εισαγωγές. Αυτό όμως, επειδή ήταν κοινή πρακτική για όλους, είχε ως συνέπεια το εμπόριο με άλλες χώρες να βρίσκεται κάτω από τον στενό έλεγχο του κράτους και να μειώνεται σημαντικά ο συνολικός όγκος των παγκόσμιων συναλλαγών, οι οποίες ήταν ούτως ή άλλως περιορισμένες, λόγω και των αντικειμενικών δυσκολιών της εποχής.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ διεθνούς εμπορίου και διπλωματικών σχέσεων αποτελεί ένα κεντρικό θέμα των οικονομολόγων της κλασικής σχολής, των Μαρξιστών, των Κεϋνσιανών και των πολιτικών οικονομολόγων. Η άποψη ότι το εμπόριο μεταξύ των κρατών είναι θεμελιώδης αιτία για την ειρήνη είναι παλιά. Γράφοντας ο Montesquieu (1748) ρητά δηλώνει ότι «η ειρήνη είναι η φυσική συνέπεια του εμπορίου», επειδή το εμπόριο κινείται από τις εθνικές ανάγκες και δημιουργεί αμοιβαία οφέλη και στους δύο συνεταιρούς. Χώρες που εμπλέκονται σε εμπορικές σχέσεις θα έχουν ειρηνικές σχέσεις, επειδή δεν θα ήθελαν, εξαιτίας μιας σύγκρουσης, να υποστούν μείωση των κερδών που αποκομίζουν από το εμπόριο. Ο Immanuel Kant (1795) περιέγραψε μια φιλοσοφική θεώρηση ενός κόσμου αδιάλειπτης ειρήνης, μιας ειρήνης που θα υποστηριζόταν από το ανοιχτό εμπόριο, τις δημοκρατικές κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς. Αρκετές έρευνες έχουν δείξει ότι τα έθνη με αυξημένο εμπόριο πολεμούν λιγότερο, τα δημοκρατικά κράτη σπάνια ξεκινούν πολέμους και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ειρηνοποιό επίδραση.

Ο Adam Smith με τη δημοσίευση του έργου του «Ο Πλούτος των Εθνών» έθεσε την βάση της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης και της Θεωρίας του Διεθνούς Εμπορίου. Η θέση του ήταν ότι τα συμφέροντα που υπάρχουν μέσα σε μια κοινωνία, βρίσκονται σε φυσική αρμονία. Αν αυτό μεταφερθεί και στο εμπόριο μεταξύ των κρατών, τότε όσοι ασχοληθούν με αυτό, απαλλαγμένοι από κρατικούς περιορισμούς, θα βρουν τον τρόπο, αρμονικά μεταξύ τους, να αυξήσουν τον πλούτο και την ευημερία των χωρών τους.

Ο David Ricardo ξεκινάει από τη βασική σκέψη του Smith ότι κάθε χώρα θα πρέπει να εξειδικεύεται στην παραγωγή των αγαθών, για τα οποία έχει φυσικά ή τεχνικά πλεονεκτήματα και την αναπτύσσει περισσότερο στην θεωρία του για το συγκριτικό πλεονέκτημα μιας χώρας. Συγκριτικό Πλεονέκτημα έχει μια χώρα στην παραγωγή ενός αγαθού εάν το κόστος για την παραγωγή του αγαθού είναι χαμηλότερο στη χώρα αυτή από το κόστος στην άλλη χώρα. Στο κλασικό παράδειγμα του με την Αγγλία και την Πορτογαλία, η τελευταία έχει χαμηλότερο κόστος από την Αγγλία στην παραγωγή κρασιού, ενώ η Αγγλία έχει το χαμηλότερο κόστος μεταξύ των δύο χωρών στην παραγωγή υφάσματος. Επομένως, η Αγγλία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή υφάσματος, ενώ η Πορτογαλία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή κρασιού. Και οι δύο χώρες θα κερδίσουν από το εμπόριο ανεξάρτητα από το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις μόνο η μία από τις δύο χώρες μπορεί να έχει απόλυτο πλεονέκτημα στην παραγωγή και των δύο εμπορευόμενων αγαθών. Τα οφέλη, επομένως, από το εμπόριο θα προέλθουν από την εξειδίκευση των προϊόντων που παράγει η κάθε χώρα. Η εξειδίκευση αυξάνει την παραγωγή του προϊόντος και μειώνει το κόστος. Επιπλέον όφελος θα είναι και η δυνατότητα περισσότερων επιλογών για τους καταναλωτές, οι οποίοι θα μπορούν να αγοράζουν περισσότερα προϊόντα σε καλύτερη τιμή και κατά συνέπεια θα βελτιώνεται έτσι το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού μιας χώρας .

1.2 Διμερές εμπόριο, παράγοντας σύγκρουσης ή συνεργασίας;

Διμερές εμπόριο είναι το σύνολο των εισαγωγών-εξαγωγών που γίνονται μεταξύ δύο κρατών. Το ερώτημα αν το διμερές εμπόριο είναι παράγοντας που περιορίζει τις συγκρούσεις μεταξύ δύο κρατών ή αντιθέτως προκαλεί ένταση στις σχέσεις τους μετά από περισσότερο από έναν αιώνα επιστημονικής έρευνας δεν έχει βρει οριστική απάντηση. Η μια άποψη ισχυρίζεται ότι το εμπόριο βοηθάει στην ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων, στην αλληλοκατανόηση και αυξάνει το κόστος της σύγκρουσης μεταξύ των κρατών (Polachek,1980) ενώ η αντίθετη άποψη θεωρεί ότι , ιδιαίτερα το ανισομερές εμπόριο, δημιουργεί εξάρτηση μεταξύ των κρατών η οποία θεωρείται αδυναμία και προκειμένου τα κράτη να ξεφύγουν από αυτή την ευάλωτη θέση καταφεύγουν ακόμα και σε σύγκρουση (Waltz, 1970).

Η φιλελεύθερη θεωρία ισχυρίζεται ότι η άνοδος των εμπορικών σχέσεων μεταξύ δύο κρατών συμβάλει στην αλληλοκατανόηση δημιουργώντας μια αμοιβαία επωφελή εξάρτηση, η οποία αυξάνει το κόστος μιας πιθανής σύγκρουσης (εξαιτίας των απολεσθέντων κερδών) και επομένως, αυξάνει το κίνητρο στο να επιλέγονται λιγότερο εχθρικές πολιτικές και να ακολουθείται ο δρόμος της συνεργασίας και της ειρηνικής συνύπαρξης. Το εμπόριο μεταξύ δύο χωρών οδηγεί σε αμοιβαία οφέλη και η διακοπή του που μπορεί να προκύψει, λόγω κρίσης θα έχει αρνητικό αντίκτυπο τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία των κρατών. Αυτό θα έχει επιπτώσεις στην διάθεση του εκλογικού σώματος και άρα στις δημοκρατικές κυρίως πολιτείες οι πολεμοχαρείς κυβερνήσεις θα αντικαθίστανται από άλλες πιο φιλειρηνικές με μεγαλύτερη διάθεση διαπραγματεύσεων και

συμβιβασμών. Κατά συνέπεια, αυτός ο τρόπος σκέψης προβλέπει ότι τα έθνη είναι λιγότερο πρόθυμα να συγκρουσθούν με τους εμπορικούς τους εταίρους καθώς και ότι οι δημοκρατίες προτιμούν να εμπορεύονται παρά να πολεμούν (ειδικά μεταξύ τους). Οι φιλελεύθεροι ισχυρίζονται ότι η πραγματική αιτία των πολέμων δεν είναι «η αναρχία» που επικρατεί στο διεθνές πλέγμα σχέσεων των κρατών αλλά η απουσία αρχών όπως της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας, οι οποίες ενθαρρύνουν την συνεργασία μεταξύ των κρατών (Russett & O'Neal, 2001). «Λαοί οικονομιών που εισάγουν ένα μεγάλο μέρος των αγαθών που καταναλώνουν, ευνοούν εξωτερικές πολιτικές συνεργασίας με σκοπό να προστατέψουν την εισροή αυτών των αγαθών. Επίσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη χωριστά και το πλήθος των εισαγωγών διαφόρων τύπων αγαθών» (Domke, 1988). Ο Polachek (1980) διαμορφώνει τον ισχυρισμό ότι οι χώρες με σημαντικό διμερές εμπόριο θα είναι ειρηνικές. Κάνοντας την υπόθεση ότι οι πολιτικοί αντλούν πολιτικό όφελος εξίσου από το διμερές εμπόριο και την επιθετική εξωτερική πολιτική, αναλογίζονται το κόστος από την αναταραχή που θα προκληθεί στο εμπόριο από μια επιθετική ενέργεια και ειδικά για αγαθά στρατηγικής σημασίας για την οικονομία της χώρας. Ακόμα και μικρές ποσότητες εμπορίου τέτοιων αγαθών προκαλούν μεγάλα οικονομικά οφέλη. Γι' αυτό, ισχυρίζεται, το εμπόριο σε στρατηγικής σημασίας αγαθά, μειώνει περισσότερο από άλλα τον κίνδυνο για πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ των κρατών

Το μεταπολεμικό διεθνές πλέγμα σχέσεων, ακολουθώντας τα βασικά συμπεράσματα της φιλελεύθερης θεωρίας, έχει δομηθεί στο να ενθαρρύνει την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών και κεφαλαίων με σκοπό να αυξήσει το κόστος των πιθανών συγκρούσεων και την πιθανότητα ειρηνικής συνύπαρξης και ευμάρειας. Γι' αυτό τον σκοπό δημιουργήθηκαν διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την δεκαετία του 1930, μια περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από “beggar-thy-neighbor” πολιτικές¹, κατά την οποία κάθε κράτος πήρε μέτρα να περιορίσει τις εισαγωγές και να αυξήσει τις εξαγωγές μέσω δασμών, ποσοστώσεων, επιδοτήσεων και υποτίμησης του εθνικού νομίσματος. Η δεκαετία του '30 ήταν μια περίοδος οικονομικού εθνικισμού με περιορισμένο διεθνές εμπόριο και τη δημιουργία ανταγωνιστικών τοπικών εμπορικών ομάδων. Οι εμπορικοί πόλεμοι στην συνέχεια ακολουθήθηκαν από αληθινούς πολέμους και καταστροφές.

Η ρεαλιστική θεωρία αντίθετα ισχυρίζεται ότι η επίδραση των διμερών εμπορικών ανταλλαγών είναι αμελητέα ή ίσως και αρνητική στις σχέσεις των κρατών. Το διμερές εμπόριο αντιμετωπίζεται σαν μια

¹ Στην Οικονομική θεωρία, ‘beggar-thy-neighbour’ πολιτική, είναι εκείνη η οικονομική πολιτική δια μέσου της οποίας μια χώρα επιδιώκει να θεραπεύσει τα οικονομικά της προβλήματα με τρόπους οι οποίοι οδηγούν στο να μεγαλώσουν τα οικονομικά προβλήματα άλλων χωρών.

δραστηριότητα μηδενικού αθροίσματος για τα δύο κράτη. Αλλά, ακόμα και αν το εμπόριο δημιουργεί οικονομικά οφέλη πάλι μπορεί να προκύψει σύγκρουση καθώς οι οικονομικοί εταίροι αγωνίζονται να μεγιστοποιήσουν τα εμπορικά τους οφέλη. Αν η φιλελεύθερη θεωρία ισχυρίζεται ότι ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είναι φυσική συνέχεια των οικονομικών εθνικισμών και των προστατευτικών πολιτικών της δεκαετίας του 30, τότε η ρεαλιστική θεωρία αντιτάσσει τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, ο οποίος ξεκίνησε σε ένα διεθνές περιβάλλον αυξανόμενων διεθνών συναλλαγών και ανοιχτού εμπορίου. Η αλληλεξάρτηση θεωρείται αδυναμία από την οποία τα κράτη έχουν κίνητρο για να ξεφύγουν χρησιμοποιώντας ακόμα και στρατιωτική δύναμη για να καταλάβουν τους πόρους και τις αγορές που τους είναι απαραίτητες για την ασφάλεια τους. Οι χώρες που εμπορεύονται ποσότητες συγκεκριμένων αγαθών αναμένεται να είναι πιο ευάλωτες στη διαταραχή του εμπορίου και στην πολιτική επιρροή του. Οι ρεαλιστές αντιστρέφουν το επιχείρημα της φιλελεύθερης θεωρίας για το κόστος που θα έχει η διακοπή του διμερούς εμπορίου, λέγοντας ότι εφόσον τα κράτη σε ένα διεθνές καθεστώς «αναρχίας» παλεύουν για την επιβίωση τους, είναι υποχρεωμένα να αποτρέψουν την πιθανότητα της σημαντικής ζημιάς που θα είχαν αν στο μέλλον ο εμπορικός τους συνέταϊρος χρησιμοποιήσει την απειλή της διακοπής του μεταξύ τους επωφελούς εμπορίου για να επιτύχει τις πολιτικές του επιδιώξεις και γι' αυτό πρέπει να επιδιώξουν είτε να εμποδίσουν την περαιτέρω ανάπτυξη του εμπορίου μέσω προσκομμάτων (γεγονός που προκαλεί εντάσεις) είτε μέσω πολεμικής σύγκρουσης να αποκτήσουν αυτά που τους είναι απαραίτητα και τα προμηθεύονται με το εμπόριο (π.χ. πρώτες ύλες). Το εμπόριο μπορεί έτσι να αυξήσει τις εντάσεις, ενισχύοντας την επέκταση και τον ανταγωνισμό για περιορισμένες αγορές και πρώτες ύλες. Οι Park et al.(1976) μελέτησαν, για την περίοδο 1947-1974, τις χώρες της Μέσης Ανατολής που εξάγουν πετρέλαιο, δημιουργώντας μια βάση δεδομένων γεγονότων, τα οποία αντιπαρέβαλαν στις εξαγωγές πετρελαίου. Καθώς οι εξαγωγές πετρελαίου αυξάνονταν, οι εξαγωγείς γίνονταν πιο εθνικιστές και χρησιμοποιούσαν το πετρέλαιο σαν όπλο ενάντια στους εισαγωγείς. Επίσης, οι χώρες που εξήγαγαν πετρέλαιο είχαν εχθρικά αισθήματα απέναντι στους εισαγωγείς.

Μία παράμετρος της ρεαλιστικής θεωρίας ξεκινάει από τον ισχυρισμό ότι η πολιτική καθορίζει το εμπόριο, επισημαίνοντας τη σύνδεση μεταξύ αγαθών και εθνικής ασφάλειας(Buzan,1984). Ο List (1856) ισχυρίζεται: «Το εμπόριο μεταξύ των χωρών διακόπτεται σε περίπτωση πολέμου, γι' αυτό μια χώρα θα πρέπει να μπορεί να προμηθεύεται και από αλλού αγαθά πρώτης ανάγκης και τις απαραίτητες πρώτες ύλες». Αρκετοί συγγραφείς επιχειρηματολογούν ότι το εμπόριο καθορίζεται από την εξωτερική πολιτική των κυβερνήσεων. Η έννοια του «στρατηγικού αγαθού» είναι στον πυρήνα αυτών των επιχειρημάτων. Ο Knorr (1975) δηλώνει ότι αυτά τα αγαθά είναι άμεσης στρατιωτικής σημασίας. Ο Paarlberg (1978) ισχυρίζεται ότι το πετρέλαιο είναι πολύ ισχυρότερο στρατηγικό αγαθό για πρόκληση πολιτικών αποτελεσμάτων από ότι το φαγητό. Ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Eisenhower δήλωσε:

«Αν οι αντίπαλοι μας θέλουν κάτι απεγνωσμένα, τότε αυτό είναι στρατηγικής σημασίας». Καθώς η εχθρότητα αυξάνει, το διμερές εμπόριο για κάποια αγαθά αναμένεται να μειώνεται, επειδή αυτά θα συντελούσαν στην αύξηση της δύναμης του αντιπάλου. Παρομοίως, ο Baldwin (1985) ορίζει ως στρατηγικό αγαθό κάτι το οποίο «είναι απαραίτητο να αποκτηθεί στο πλαίσιο μιας πολιτικής και είναι σχετικά αναποτελεσματικό να παραχθεί εγχώρια». Εντούτοις, η ιδιότητα ενός αγαθού ως «στρατηγικού» είναι δύσκολο να ταυτοποιηθεί, καθώς εξαρτάται και από τη δυνατότητα που υπάρχει για να υποκατασταθεί αυτό το αγαθό.

1.3 Ανακεφαλαίωση

Παρά τις αντιτιθέμενες θεωρίες, κοινή είναι η πεποίθηση ότι η οικονομική διπλωματία στο σύγχρονο διεθνές σύστημα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών έχει καταστήσει τα οικονομικά ζητήματα καίρια στην πολιτική ατζέντα των κρατών. Η διαπραγματευτική δύναμη μιας χώρας συμβαδίζει με την οικονομική ισχύ της. Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και την παγκοσμιοποίηση των αγορών, η οικονομική διπλωματία απέκτησε εκ νέου τη σημασία που είχε και κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της παγκοσμιοποίησης, στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

2.1 Ιστορική αναδρομή των ελληνοτουρκικών σχέσεων

Μετά την μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών, οι ηγέτες της Ελλάδας και της Τουρκίας, Ελευθέριος Βενιζέλος και Kemal Atatürk συνειδητοποίησαν ότι η δημιουργία ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, των οποίων οι πληθυσμοί είχαν δοκιμαστεί σκληρά από τον μεταξύ τους πόλεμο, ήταν μονόδρομος και υπέγραψαν ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας(1930). Ο δε Βενιζέλος πρότεινε τον Kemal Atatürk για το Νόμπελ Ειρήνης. Με την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι δύο χώρες ήρθαν πιο κοντά έχοντας να αντιμετωπίσουν τον «εξ ανατολών» κίνδυνο. Απόδειξη αυτού ότι το 1950 και οι δύο χώρες πολέμησαν από κοινού στον Πόλεμο της Κορέας, στα πλαίσια της απόφασης του ΟΗΕ. Συνέχεια αυτής της συνεργασίας τους ήταν και η ταυτόχρονη προσχώρηση τους στο NATO το 1952. Το Κυπριακό ζήτημα, όμως, επηρέασε αρνητικά, την πορεία των διμερών σχέσεων. Το ζήτημα αυτό, επιπλέον, διασυνδέθηκε άμεσα με την τύχη του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης ο οποίος κατά το μεγαλύτερο μέρος του αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τις εστίες του και να βρει καταφύγιο στην Ελλάδα (Βερέμης ,2007).

Κατά τη δεκαετία του 1970 ξεκινά μία παρατεταμένη περίοδος εντάσεων στις ελληνοτουρκικές σχέσεις με αποκορύφωμα την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και την κατοχή του 40% του νησιού.

Η ένταση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συνεχίσθηκε και την επόμενη δεκαετία. Οι δύο χώρες έφθασαν στα όρια ένοπλης αντιπαράθεσης το Μάρτιο του 1987, λόγω της προσπάθειας της Τουρκίας να προχωρήσει σε έρευνες σε υποθαλάσσια περιοχή του Αιγαίου, που θεωρείται από την Ελλάδα τμήμα της υφαλοκρηπίδας της. Η κρίση εκτονώθηκε με την ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ των Πρωθυπουργών Παπανδρέου και Οζάλ. Στη συνέχεια, η συνάντηση των δύο ανδρών στο Νταβός της Ελβετίας το Φεβρουάριο του 1988, σηματοδότησε την αρχή της πολιτικής περιορισμού των εντάσεων.

2.2: Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σήμερα

Το 1999, μετά τους φονικούς σεισμούς που έπληξαν τις δύο χώρες και έφεραν κοντά τους δύο λαούς, ξεκίνησε μία νέα διαδικασία προσέγγισης Ελλάδας - Τουρκίας, τόσο σε διμερές επίπεδο, όσο και στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών έκτοτε, βελτιώθηκαν σημαντικά επιτρέποντας την άνθιση των επαφών μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, ξεκίνησε σταδιακά η προσέγγιση των δύο χωρών σε μη ευαίσθητα θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος:

- Στην ανάπτυξη της διμερούς συνεργασίας στον τομέα της λεγόμενης «χαμηλής πολιτικής», δηλαδή εκεί όπου δεν υπάρχει αντιπαράθεση (οικονομία και εμπόριο, τουρισμός, πολιτισμός, κοινωνία πολιτών κλπ.).
- Στη μείωση της έντασης, κυρίως της στρατιωτικής, με τη βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος και των επαφών μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών, μέσω της σταδιακής υιοθέτησης Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης.

Η διαδικασία προσέγγισης εκφράστηκε και στο πλαίσιο της σταθερής υποστήριξης της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας από την Ελλάδα.

Το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Ελλάδας– Τουρκίας εγκαινιάσθηκε κατά την επίσκεψη στην Αθήνα του τότε Τούρκου Πρωθυπουργού R. T. Erdođan, στις 14 Μαΐου 2010. Στις 4 Μαρτίου 2013, πραγματοποιήθηκε, στην Κωνσταντινούπολη, η δεύτερη συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας – Τουρκίας. Η τρίτη συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας – Τουρκίας πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στις 5 και 6 Δεκεμβρίου 2014. Πραγματοποιήθηκε, επίσης, σειρά διμερών επαφών μεταξύ των συμμετεχόντων Υπουργών των δύο Κυβερνήσεων και υπεγράφη Κοινή Δήλωση των δύο Πρωθυπουργών. Στο πλαίσιο του τέταρτου Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας (4ο ΑΣΣ/Σμύρνη, 8 Μαρτίου 2016), συζητήθηκαν το προσφυγικό και οι διμερείς σχέσεις, υπήρξαν διμερείς συναντήσεις των συμμετεχόντων Υπουργών ανά χαρτοφυλάκιο, ενώ υπεγράφησαν έξι (6) κείμενα συνολικά (Κοινή Διακήρυξη των δύο Πρωθυπουργών), συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των ειδησεογραφικών πρακτορείων των δύο χωρών (ΑΠΕ, Anadolu), πρωτόκολλο συνεργασίας των κρατικών καναλιών των

δύο χωρών (EPT,TRT), Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ Οργανισμών Λιμένων Θεσσαλονίκης-Σμύρνης, Κοινή Δήλωση Συνεργασίας στον τομέα του Τουρισμού, Μνημόνιο Προθέσεων για την Παράνομη Μετανάστευση κλπ. Εξετάσθηκε, επίσης, πέραν της προοπτικής ακτοπλοϊκής σύνδεσης της Θεσσαλονίκης με τη Σμύρνη, η κατασκευή υπερταχείας σιδηροδρομικής γραμμής, που θα συνδέει την Κωνσταντινούπολη με τη Θεσσαλονίκη και θα καταλήγει στην Ηγουμενίτσα. Το 2017, πραγματοποιήθηκε η πλέον σημαντική επίσκεψη Τούρκου αξιωματούχου στην Ελλάδα, του Προέδρου της Δημοκρατίας της Τουρκίας R. T. Erdogan, η πρώτη επίσκεψη Αρχηγού Κράτους της Τουρκίας στην Ελλάδα μετά από 65 έτη (Πηγή: Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών).

2.3 Θέματα που προκαλούν ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών

Το Κυπριακό Ζήτημα.

Το πολιτικό ζήτημα της Κύπρου είναι το υπ' αριθμόν ένα θέμα που επηρεάζει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η επίλυση του προβλήματος θα συνέβαλε θεαματικά στην περαιτέρω βελτίωση των σχέσεων των δύο κρατών. Μετά από μια περίοδο εθνικού ανταγωνισμού και εκατέρωθεν ακρότητες για να επιτευχθεί ή να αποτραπεί η ένωση του νησιού με την Ελλάδα, οι δύο κοινότητες φτάσανε κοντά στην επανένωση της νήσου σύμφωνα με το σχέδιο Ανάν, το οποίο, τελικά, απορρίφθηκε μετά από δημοψήφισμα από την ελληνοτουρκική κοινότητα. Στην συνέχεια, οι δύο κοινότητες προχώρησαν σε λήψη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης όπως είναι η ελεύθερη κυκλοφορία των κατοίκων στο νησί. Ο καθορισμός όμως της κυπριακής οικονομικής ζώνης και της εκμετάλλευσης των υποτιθέμενων πλουτοπαραγωγικών πηγών της δημιουργεί νέες εντάσεις με την Τουρκία, η οποία θεωρεί ότι δικαίωμα εκμετάλλευσης έχει και η τουρκοκυπριακή κοινότητα. Η ρίζα του προβλήματος είναι τα αντικρουόμενα συμφέροντα Ελλάδας και Τουρκίας στο νησί: Η Ελλάδα θεωρεί την Κύπρο ως αναπόσπαστο κομμάτι της μητέρας πατρίδας με ελληνικό πληθυσμό χιλιετιών, ενώ η Τουρκία εστιάζει στην προστασία της τουρκικής μειονότητας στο νησί και στην αποφυγή της περικύκλωσης της από Ελληνικά εδάφη (Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών 2018).

Η υφαλοκρηπίδα των Ελληνικών νησιών

Η Τουρκία αμφισβητεί το δικαίωμα για υφαλοκρηπίδα των Ελληνικών νησιών στο Αιγαίο και ειδικά εκείνων που θεωρεί ότι είναι προέκταση της μικρασιατικής χερσονήσου. Αρνείται να παραπεμφθεί το ζήτημα στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και να λυθεί η διαφορά σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, θεωρεί ότι έχει ίσα δικαιώματα με την Ελλάδα στην οικονομική εκμετάλλευση του Αιγαίου και αν παραιτηθεί από αυτά η Ελλάδα θα αποκτήσει σημαντικό οικονομικό και γεωπολιτικό πλεονέκτημα. Το ζήτημα έγκειται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε δύο συγκεκριμένα σημεία, δηλαδή, αφενός στη θαλάσσια προέκταση της συνοριακής γραμμής στη Θράκη και αφετέρου στα πλησίον της Τουρκικής ακτής ευρισκόμενα νησιά του Βορείου και Ανατολικού Αιγαίου και στη Δωδεκάνησο. Ως προς την επίλυση της διαφοράς, η Τουρκία επικαλείται την αρχή της ευθυδικίας,

θεωρώντας την περιοχή του Αιγαίου ιδιαίτερη ως προς τα δικαιώματα των όμορων κρατών. Σύμφωνα με την Ελλάδα, για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας εφαρμόζεται το Διεθνές Δίκαιο (συμβατικό και εθιμικό), στο πλαίσιο του οποίου ο κανόνας της μέσης γραμμής αποτελεί την επικρατούσα αρχή του Δικαίου της οριοθέτησης (Δίπλα Χαρ.,1992).

Εικόνα 2.1: Διαφορετική οπτική των θαλάσσιων συνόρων των δύο χωρών

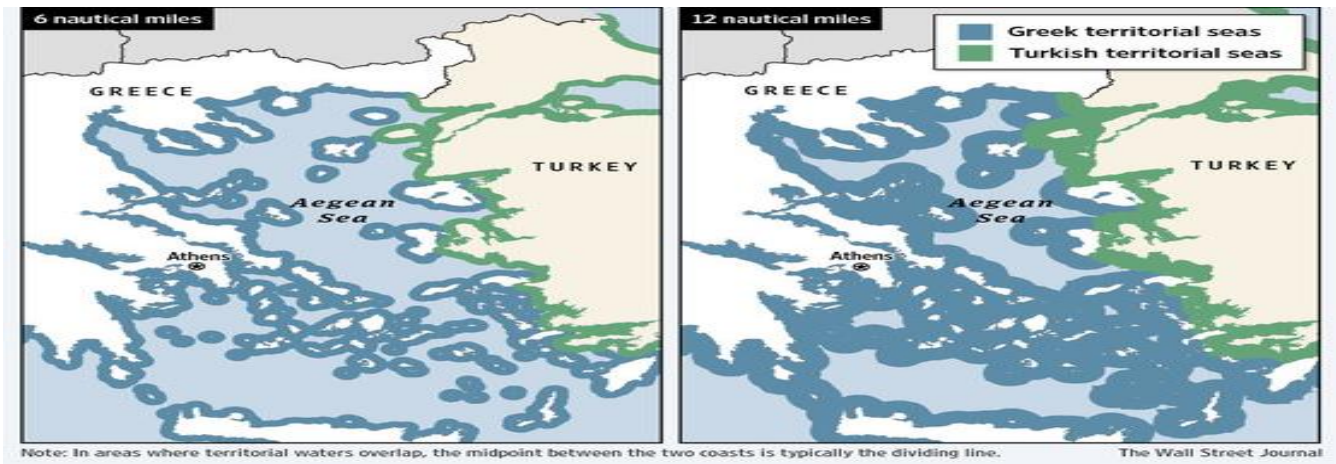

Πηγή: www.militaire.gr

Η επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια

Η άσκηση του δικαιώματος της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ν.μ. σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, θα καθιστούσε το μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου κλειστή ελληνική θάλασσα με όλες τις συνέπειες που θα είχε αυτό στην εκμετάλλευση του και στην ελεύθερη ναυσιπλοΐα, ενώ θα απέκλειε την Τουρκία από την πρόσβαση σε αυτό. Η Τουρκία αμφισβητεί το δικαίωμα αυτό επικαλούμενη την ιδιαιτερότητα της περιοχής. Την αμφισβήτηση αυτή συνοδεύει με «casus belli», στην περίπτωση που η Ελλάδα ασκούσε το δικαίωμα της, ενώ η Ελλάδα δηλώνει ότι είναι δική της απόφαση το πότε θα προχωρήσει στην επέκταση των ναυτικών της μιλίων. Η Τουρκία αμφισβητεί επίσης, τον ελληνικό εναέριο χώρο, τις ελληνικές δικαιοδοσίες εντός του FIR Αθηνών, όπως και την ελληνική κυριαρχία επί αριθμού νησιών, νησίδων και βραχονησίδων του Ανατολικού Αιγαίου, προβάλλοντας τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών». Τέλος, θεωρεί ότι τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, σύμφωνα με την Συνθήκη της Λωζάννης, πρέπει να είναι αποστρατικοποιημένα (Ηρακλείδης Α.,2007).

Εικόνα 2.2: Τα σύνορα των δύο κρατών με χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων και με 12 ναυτικών μιλίων

Πηγή: The Wall Street Journal, 7 March 2013

Σχέσεις εντός ΝΑΤΟ.

Η Τουρκία, στο πλαίσιο και τους κανονισμούς της Συμμαχίας, προβάλλει αιτιάσεις και προσκόμματα σχετικά με: τη διοίκηση και τον έλεγχο των αεροναυτικών επιχειρήσεων στο Αιγαίο, τον αμυντικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ σε σχέση με το καθεστώς των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου, και κυρίως της Λήμνου, γ) την αμφισβήτηση του ελληνικού εναέριου χώρου και τη μη υποβολή σχεδίων πτήσεως κατά την εκτέλεση συμμαχικών αεροναυτικών ασκήσεων στο Αιγαίο, εντός του FIR Αθηνών

Τα δικαιώματα των μειονοτήτων,

που ζουν στα εδάφη των δύο χωρών (Ελληνική, μουσουλμανική) υπήρξαν κατά το πρόσφατο παρελθόν ένα ακόμα θέμα που προκαλούσε ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών. Τα δύο κράτη χρησιμοποίησαν τις δύο μειονότητες ως όμηρο στο μεταξύ τους ανταγωνισμό, περιορίζοντας τα δικαιώματά τους. Η συνθήκη της Λωζάννης και οι διεθνείς συνθήκες ορίζουν το νομικό πλαίσιο προστασίας για τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Στο ίδιο πλαίσιο θεμάτων μεταξύ των δύο χωρών ανήκει και το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, του οποίου η ανεμπόδιστη λειτουργία αντιμετωπίζεται ως διεθνές ζήτημα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την Ελλάδα, ενώ για την Τουρκία είναι ένα θέμα που υπάγεται στην αποκλειστική δικαιοδοσία της τουρκικής διοίκησης.

Οι Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες(Α.Ο.Ζ) της Ελλάδας και της Κύπρου, λόγω των κοιτασμάτων πετρελαίου που θεωρείται ότι διαθέτουν, δημιουργούν άλλο ένα πεδίο εντάσεων στις σχέσεις των δύο κρατών. Η Τουρκία θεωρεί ότι τα πιθανολογούμενα κοιτάσματα πετρελαίου που περιέχονται στις ΑΟΖ των δύο χωρών τους παρέχουν στρατηγικό πλεονέκτημα σε σχέση με τον μεταξύ τους ανταγωνισμό, ενώ Ελλάδα και Κύπρος προσβλέπουν στην εκμετάλλευση αυτών των κοιτασμάτων για να λύσουν τα οικονομικά τους προβλήματα.

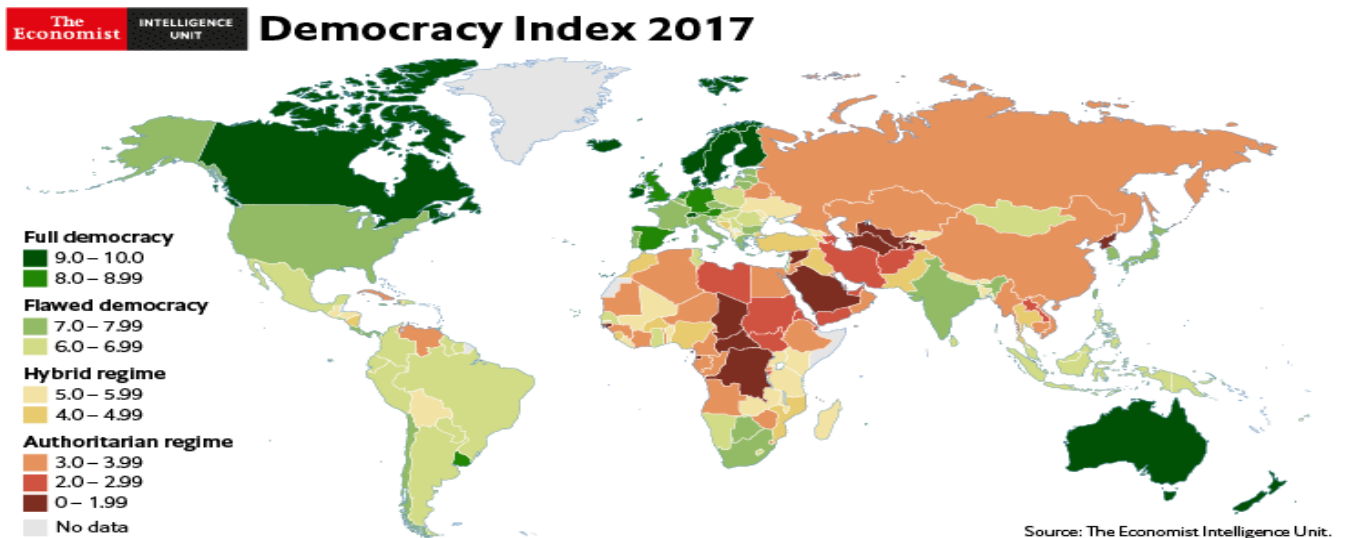
2.4 Παράμετροι που επηρεάζουν τις σχέσεις των δύο κρατών

Σε ένα δίπολο, όπως αυτό Ελλάδας-Τουρκίας που ο μεταξύ τους ανταγωνισμός και αντιπαλότητα ξεκινούν σχεδόν από την αρχή της ύπαρξής τους, υπάρχουν πολλές παράμετροι που οριοθετούν τις μεταξύ τους σχέσεις, όπως είναι:

Ο τύπος του πολιτεύματος, καθώς υπάρχουν αποδείξεις ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους ή τουλάχιστον πολεμούν λιγότερο σε σχέση με τα απολυταρχικά καθεστώτα (Polachek,1997). Η ελληνική δημοκρατία παρά τις παθογένειές της, έχει διαγράψει μια σταθερή διαδρομή από το 1974 μέχρι σήμερα, ενώ στην Τουρκία η τελευταία συνταγματική εκτροπή έγινε το 1997 για την ανατροπή της πρώτης φιλοϊσλαμικής κυβέρνησης του Ερμπακάν. Μετά την άνοδο του Erdogan στην εξουσία, το 2003 και του περιορισμού του ρόλου του στρατού στα πολιτικά πράγματα (αποκεμαλισμός του κράτους, δίκες στρατηγών κλπ.), η δημοκρατία έχει αποκτήσει, παρά τα εσωτερικά της προβλήματα, πιο σταθερή βάση όπως αποδείχθηκε και από το τελευταίο αποτυχημένο πραξικόπημα το 2016.² Η ατελής Τουρκική δημοκρατία, με τον ρόλο που διαδραμάτιζε ο στρατός, διαφορετική από το Ευρωπαϊκό πρότυπο, καθιστούσε τις διακρατικές σχέσεις με την δημοκρατική Ελλάδα προβληματικές. Όπως αναφέρουν οι Mansfield και Snyder (2005), αν και οι ώριμες δημοκρατίες είναι πιο φιλειρηνικές στις μεταξύ τους σχέσεις, οι νεαρές δημοκρατίες και μάλιστα, οι δημοκρατίες σε μετάβαση, οι οποίες δεν έχουν ακόμα σταθεροποιηθεί, είναι συχνά πιο πολεμοχαρείς. Το επιχείρημα συνάδει με την περίπτωση της Τουρκίας, η οποία είναι η χώρα με την πιο μακρόχρονη περίοδο δημοκρατικής μετάβασης αφού αυτή ξεκίνησε το 1950, με τις πρώτες πολυκομματικές εκλογές στην ιστορία της και ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί. Η Τουρκική δημοκρατία, παρά τα πρόσφατα βήματα προόδου της, θεωρείται ακόμα ατελής. Στο παρελθόν, οι στρατιωτικές παρεμβάσεις μπορεί να προκαλούσαν μια σχετική ύφεση στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις, όμως απέτρεψαν την ωρίμανση της Τουρκικής δημοκρατίας, η οποία παλινδρόμησε για περισσότερο από 60 χρόνια μεταξύ αυταρχισμού και μετάβασης χωρίς ποτέ να σταθεροποιηθεί. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο πλήρης εκδημοκρατισμός της Τουρκίας ενδιαφέρει ιδιαίτερα την Ελλάδα, η οποία έχει κάθε συμφέρον να τον υποβοηθήσει όσο μπορεί, αφού έτσι μπορεί να προσβλέπει στην πλήρη εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών. Αυτή ήταν και η λογική της αλλαγής πλευράς της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο Ελσίνκι το 1999. Μια δημοκρατική Τουρκία μπορεί να είναι μια Ευρωπαϊκή Τουρκία με τις θετικές συνέπειες που θα έχει αυτό στις σχέσεις των δύο κρατών.

² Μετά τα γεγονότα αυτά όμως ακολούθησε μια περιστολή των δικαιωμάτων ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου. Η παντοδυναμία του Erdogan, η οποία επιβεβαιώθηκε και στις εκλογές του 2018 ρέπει προς μια μορφή αυταρχισμού. Το 2016 στην Τουρκία άρχισε μια καταστολή της ελευθερίας του Τύπου. Περισσότεροι δημοσιογράφοι έχουν φυλακιστεί στην Τουρκία από οποιαδήποτε άλλη χώρα ενώ έχει ξεσπάσει πογκρόμ διώξεων σε πλήθος στρατιωτικών, δικαστών και δημοσίων υπαλλήλων με την κατηγορία της συμμετοχής στο πραξικόπημα

Εικόνα 2.3 Απεικόνιση Δημοκρατικών χωρών

Πηγή: The Economist Intelligence Unit 2017 (<https://economist.com/products/the-economist-intelligence-unit-democracy-index-poster-2017?redirect=International>)

Η στρατιωτική ισορροπία μεταξύ των δύο χωρών λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας για την επίλυση των διαφορών τους με πολεμική σύγκρουση. Όταν τα οφέλη που μπορεί να κερδίσει μια χώρα που θα κερδίσει μια πολεμική σύγκρουση αντισταθμίζονται από σημαντικές απώλειες σε ανθρώπους και υποδομές καθώς και υποβάθμιση του διεθνούς της ρόλου, τότε τα δύο κράτη γνωρίζουν ότι ο ειρηνικός δρόμος επίλυσης διαφορών είναι προτιμότερος από μια προσφυγή στα όπλα. Μέχρι σήμερα, θεωρείται ότι υπάρχει μεταξύ των δύο χωρών μια σχετική ισορροπία δυνάμεων, η οποία θα έκανε ασύμφορο έναν πόλεμο, ο οποίος θα προκαλούσε μεγάλο κόστος στις δύο χώρες.

Οι διεθνείς Οργανισμοί, στους οποίους συμμετέχουν οι δύο χώρες παίζουν σημαντικό ρόλο στο δίπολο των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς αποτελούν σταθεροποιητικούς παράγοντες. Οι δύο χώρες συμμετέχουν από κοινού στο σύνολο σχεδόν των διεθνών Οργανισμών (ΟΗΕ, Παγκόσμια Τράπεζα, Π.Ο.Ε., ΔΝΤ, NATO, κλπ) με την εξαίρεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία η Ελλάδα είναι πλήρες μέλος, ενώ η Τουρκία είναι χώρα υποψήφια για ένταξη. Ανήκουν στην ίδια ομάδα χωρών του δυτικού κόσμου με ηγέτιδα και κατευθυντήρια δύναμη τις USA (στρατιωτικές βάσεις της οποίας διαθέτουν και οι δύο χώρες στο έδαφος τους) και εξυπηρετούν κοινά συμφέροντα. Τυχόν εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών επηρεάζουν την ομαλή λειτουργία των οργανισμών αυτών και τους αναγκάζουν να μεσολαβούν κατευναστικά πριν η κρίση λάβει ανεξέλεγκτες και μη αναστρέψιμες διαστάσεις (π.χ. Ίμια). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια μετά την απόλυτη εδραίωση της εξουσίας του Erdogan, η Τουρκία φαίνεται να προχωράει στην λήψη αποφάσεων, ανεξαρτήτως των συμφερόντων και επιδιώξεων των USA, αφενός λόγω του κούρδικου ζητήματος και αφετέρου για να τονίσει τον ρόλο της ως κυρίαρχης περιφερειακής ισλαμικής δύναμης στην μέση ανατολή.

Η «μερική ιεραρχία» που διέπει τις διεθνείς σχέσεις έχει ως αποτέλεσμα η «αναρχία» της διεθνούς σκηνής να κάμπτεται από την ηγεμονική σταθερότητα που παρέχει ένα ισχυρό κράτος στο διεθνές σύστημα (Gilpin, 1987), το οποίο βάζει όρια στις επιδιώξεις των μικρότερων χωρών και περιορίζει τις συγκρούσεις τους, γιατί έτσι εξυπηρετούνται καλύτερα τα δικά του συμφέροντα. Στην εξίσωση των σχέσεων Ελλάδας- Τουρκίας, τον ρόλο αυτόν της σταθεροποιητικής δύναμης παίζουν οι ΗΠΑ, οι οποίες επεμβαίνουν πυροσβεστικά μεταξύ των δύο συμμαχών της όταν η αντιπαράθεση τους κινδυνεύει να πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις (όπως έγινε και στα Ίμια) και να απειληθεί η ομαλή λειτουργία των συμμαχιών. Πάγια πολιτική τους ήταν να αποτρέψουν η σύγκρουση των δύο χωρών να εξελιχθεί σε πόλεμο, ο οποίος θα είχε διαλυτικές συνέπειες για την νοτιανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Η ελεγχόμενη ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες, τις έκανε σημαντικούς πελάτες των αμερικανικών οπλικών συστημάτων και περιόριζε τη δυνατότητα ανεξάρτητων εξωτερικών πολιτικών δένοντας τις δύο χώρες στα συμφέροντα της Αμερικάνικης Εξωτερικής πολιτικής και στον διαιτητικό της ρόλο.

Η ενεργειακή αλληλεξάρτηση. Η προμήθεια ενέργειας αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι των ελληνοτουρκικών εμπορικών σχέσεων. Η Τουρκία αποτελεί τον τρίτο σε σειρά μεγέθους εισαγωγέα ενέργειας για την Ελλάδα. Διαθέτει την μεγαλύτερη ενεργειακή αγορά στην περιοχή και θεωρείται σημαντικός παράγοντας στην διαμετακόμιση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Από τα τουρκικά λιμάνια εξάγεται πετρέλαιο από διαφορετικές πηγές συμπεριλαμβανομένων του Αζερμπαϊτζάν και του Ιράκ. Από τα τέλη του 2018, αναμένεται να προμηθευτεί φυσικό αέριο μέσω του TANAP, του αγωγού που θα συνδέει τα κοιτάσματα του Shah Deniz στο Αζερμπαϊτζάν με την Ευρώπη. Συνέχεια του TANAP επί ελληνικού και αλβανικού εδάφους, αποτελεί ο TAP. Η εισαγωγή ενέργειας από την Τουρκία αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια, λόγω και των σχεδίων για κατασκευή του Turkstream, το οποίο θα μεταφέρει ρωσικό αέριο από την Μαύρη θάλασσα και θα καταλήγει μέσω του ευρωπαϊκού εδάφους στα ελληνοτουρκικά σύνορα και στην Αλεξανδρούπολη. Η απρόσκοπτη λειτουργία του αγωγού φυσικού αερίου που περνάει μέσα από τα εδάφη της Ελλάδας και της Τουρκίας και θα μεταφέρει αέριο στην Ευρώπη θα αποτελεί σημαντικό μέλημα στο σχεδιασμό των πολιτικών τόσο των δύο χωρών όσο και διεθνώς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Πριν το 1999, οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών ήταν περιορισμένες λόγω των μεταξύ τους διαφορών. Επιπλέον, το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν μέλος της ΕΕ, ενώ η Τουρκία υποψήφια προς ένταξη χώρα, το οποίο η Ελλάδα χρησιμοποιούσε ως διαπραγματευτικό όπλο στον μεταξύ τους ανταγωνισμό, επηρέαζε αρνητικά το κλίμα στις μεταξύ τους οικονομικές σχέσεις. Μετά το 1999, άρχισε μια μεταστροφή του κλίματος στον επιχειρηματικό κόσμο των δύο χωρών που ακολούθησε την πολιτική προσέγγισης των δύο χωρών σε ζητήματα χαμηλού ενδιαφέροντος, την φιλικότερη διάθεση

των κοινωνιών μετά τους σεισμούς του 1999, καθώς και την αλλαγή πολιτικής της Ελλάδας που από εμπόδιο μετατράπηκε, εκτιμώντας διαφορετικά τα συμφέροντά της, σε υπέρμαχο της Ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Από τότε οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών ακολουθούν ανοδική πορεία εξαιτίας των κερδών που αποκομίζουν τα συναλλασσόμενα μέρη. Οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών περιλαμβάνουν τις Άμεσες επενδύσεις(ΑΞΕ), τον Τουρισμό και το Διμερές Εμπόριο.

3.1 Οι άμεσες ξένες επενδύσεις

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις είναι σημαντικός παράγοντας όσον αφορά στο διεθνές εμπόριο και την κίνηση κεφαλαίων μεταξύ των κρατών. Τα κράτη αναζητούν διεθνή κεφάλαια και ανταγωνίζονται μεταξύ τους για αυτά, ενώ οι πολυεθνικές εταιρείες έχουν όλο και πιο αυξημένο ρόλο στις διεθνείς σχέσεις. Βασικά οικονομικά μοντέλα προβλέπουν ότι οι Α.Ξ.Ε. δημιουργούν οφέλη στα εμπλεκόμενα μέρη και όσο πιο μεγάλες είναι τόσο αυξάνουν το κόστος μιας σύγκρουσης, παρέχοντας κίνητρα για συνεργασία και συντελώντας στον περιορισμό των συγκρούσεων (Polachek, Seigle and Xiang, 2005). Το ύψος των άμεσων επενδύσεων από την Ελλάδα στην Τουρκία φτάνουν στα 6,8 δις δολάρια στους τομείς της πληροφορικής, των αγροτικών επενδύσεων, των ειδών συσκευασίας, των πλαστικών, των φαρμάκων, των κοσμημάτων, της αλιείας, του τουρισμού και του κατασκευαστικού τομέα, ενώ της Τουρκίας στην Ελλάδα περίπου τα 500 εκατομμύρια δολάρια κυρίως στις μαρίνες, στα λιμάνια και στον τουριστικό τομέα, ενώ δραστηριοποιείται στον ελληνικό χώρο και η τουρκική κρατική τράπεζα Ziraat Bank με υποκαταστήματα σε Αθήνα, Ξάνθη και Κομοτηνή με πελάτες κυρίως από την μουσουλμανική μειονότητα. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις θεωρούνται σημαντικές για την οικονομία της κάθε χώρας και αποτελούν παράγοντα αυξημένων εμπορικών σχέσεων μεταξύ των κρατών³

3.2 Τουρισμός

Η Τουριστική βιομηχανία συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό στις οικονομίες των δύο χωρών. Ο Τουρισμός μεταξύ των δύο χωρών παρουσιάζει σταθερά ανοδική πορεία. Το 2017 υπήρξε σημαντική αύξηση του αριθμού των τούρκων τουριστών που επισκέφθηκαν την Ελλάδα (17,2%), αύξηση παρουσίασε και το τουριστικό ρεύμα από Ελλάδα προς Τουρκία (4,6%). Η εξέλιξη αυτή είναι

³ Οι σημαντικότερες ελληνικές εταιρείες που έχουν επενδύσει στην Τουρκία είναι: Titan, Chipita, Ελληνικοί Λευκόλιθοι Α.Ε., Πλαστικά Κρήτης, Alumil, Isomat, Palaplast, Eurodrop, Kleeman, Intrakom, Intralot, Intell Solutions, Καρέλια κ.ά. Το ύψος των ελληνικών επενδύσεων έχει πάντως περιοριστεί σημαντικά μετά την πώληση της Finansbank από την ΕτΕ έναντι 2,7 δις. ευρώ. Σημαντικές επενδύσεις έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα από τον όμιλο Dogus και Κοο που συμμετέχει με 30% στην κοινοπραξία του Αστέρα Βουλιαγμένης, με 50% στο Hilton και με 50% στη μαρίνα του Φλοίσβου. Επίσης ο ίδιος τουρκικός όμιλος κατέχει το 99% της Κ&G Διαχείριση Μαρινών Μεσογείου Α.Ε. που ελέγχει τη Μαρίνα Ζέας στον Πειραιά, μαρίνες στην Κέρκυρα, στη Λευκάδα και στη Μυτιλήνη. Ο όμιλος Κοο έχει αγοράσει το 80% της Olympic Commercial & Tourism Enterprises SA που ελέγχει το Avis Budget Group στην Ελλάδα. Άλλες τουρκικές επιχειρήσεις με παρουσία στην Ελλάδα είναι οι όμιλοι Eren Holding, Pak Holdings στη χαρτοποιία, η Polisan στη βιομηχανία χημικών κλπ (Πηγή: εφ.Καθημερινή.17.08.2018)

ενδεικτική της αυξανόμενης αγοραστικής δύναμης ενός μεγάλου μέρους του τουρκικού πληθυσμού και του γεγονότος ότι οι Τούρκοι θεωρούν την Ελλάδα δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Η απλουστευμένη διαδικασία θεώρησης της τουριστικής βίζας που έχει τεθεί σε ισχύ από το 2012 διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην αύξηση του αριθμού των Τούρκων τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα⁴

Είναι γεγονός ότι μέχρι το 1999, οι ανταλλαγές μεταξύ των δύο κοινωνιών ήταν περιορισμένες. Σύμφωνα με τον κοινωνιολογικό φιλελευθερισμό, η έλλειψη αυτή επέτρεπε την κλιμάκωση των τοπικών επεισοδίων σε γενικευμένες κρίσεις. Αντίθετα, η ραγδαία ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των πολιτών με την ανάπτυξη των τουριστικών επισκέψεων έχουν συμβάλλει στη σταθεροποίηση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Η αύξηση των τουριστικών ροών θεωρείται σημαντική για την βελτίωση του κλίματος μεταξύ των δύο λαών και αντίστοιχα η βελτίωση του κλίματος ευνοεί σημαντικά τον μεταξύ τους Τουρισμό.

3.3 Διμερές εμπόριο

Πίνακας 3.1: Εμπορικές συναλλαγές Ελλάδας-Τουρκίας 1988-2017

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	%	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ	%
	ΕΛΛΑΔΑΣ \$		ΕΛΛΑΔΑΣ \$		ΕΜΠΟΡΙΟΥ \$	
1988	50.832.568		56.990.076		107.822.644	
1989	120.742.560	137,53	85.427.192	49,90	206.169.752	91,21
1990	144.308.832	19,52	115.128.360	34,77	259.437.192	25,84
1992	143.713.888	-0,41	133.018.848	15,54	276.732.736	6,67
1993	138.385.440	-3,71	154.417.936	16,09	292.803.376	5,81
1994	170.845.242	23,46	138.186.739	-10,51	309.031.981	5,54
1995	209.667.072	22,72	220.972.944	59,91	430.640.016	39,35
1996	231.241.872	10,29	354.038.720	60,22	585.280.592	35,91
1997	295.719.840	27,88	437.043.232	23,45	732.763.072	25,20
1998	369.701.984	25,02	346.096.160	-20,81	715.798.144	-2,32
1999	374.216.289	1,22	336.115.473	-2,88	710.331.762	-0,76

⁴ Οι Έλληνες τουρίστες στην Τουρκία το 2017 ανήλθαν στους 595.000 και αντίστοιχα οι Τούρκοι τουρίστες στην Ελλάδα στους 921.262 Πηγή: Turkstat, επεξεργασία Γρ. Οικονομικών Εμπορικών Υποθέσεων Ελλ. Πρεσβείας Αγκύρας 2018

2000	391.696.482	4,67	544.439.707	61,98	936.136.189	31,79
2001	493.071.699	25,88	353.261.039	-35,11	846.332.738	-9,59
2002	596.894.191	21,06	347.422.847	-1,65	944.317.038	11,58
2003	881.610.923	47,70	531.827.327	53,08	1.413.438.250	49,68
2004	1.223.688.552	38,80	688.868.467	29,53	1.912.557.019	35,31
2005	1.191.212.502	-2,65	935.843.191	35,85	2.127.055.693	11,22
2006	1.665.844.590	39,84	1.066.531.366	13,96	2.732.375.956	28,46
2007	2.287.530.620	37,32	850.103.355	-20,29	3.137.633.975	14,83
2008	2.541.197.748	11,09	1.328.965.528	56,33	3.870.163.276	23,35
2009	1.831.719.059	-27,92	1.195.887.532	-10,01	3.027.606.591	- 21,77
2010	1.540.982.081	-15,87	1.668.427.698	39,51	3.209.409.779	6,00
2011	1.609.435.274	4,44	2.618.030.026	56,92	4.227.465.300	31,72
2012	1.424.685.375	-11,48	3.795.320.851	44,97	5.220.006.226	23,48
2013	1.472.251.393	3,34	4.256.672.019	12,16	5.728.923.412	9,75
2014	1.543.476.166	4,84	4.348.029.276	2,15	5.891.505.442	2,84
2015	1.476.948.523	-4,31	1.898.199.095	-56,34	3.375.147.618	- 42,71
2016	1.545.325.530	4,63	1.495.306.755	-21,22	3.040.632.285	-9,91
2017	1.618.328.869	4,72	2.206.671.944	47,57	3.825.000.813	25,80

Πηγή: Un Comtrade database 2018 ⁵

Όπως φαίνεται στον προηγούμενο πίνακα, οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία, άρχισαν να αυξάνονται σε ποσότητα μετά το 1988, όταν οι ηγέτες των δύο χωρών, μετά την κρίση του 1987 για τις έρευνες στο Αιγαίο, αποφάσισαν να βάλουν τα προβλήματα των δύο χωρών «στο ράφι» και να εγκαινιάσουν μια πολιτική χαμηλών εντάσεων στις μεταξύ τους σχέσεις, το 2003 αυξήθηκε σημαντικά το διμερές εμπόριο των δύο χωρών ενώ μια τρίτη περίοδος αύξησης της ποσότητας του διμερούς εμπορίου διάρκεσε από το 2010 μέχρι 2014 και οφειλόταν κυρίως στην αύξηση των Ελληνικών εξαγωγών στην Τουρκία και ιδιαίτερα στα πετρελαιοειδή.

3.3.1 Ανάλυση διμερούς εμπορίου

Προκειμένου να διαπιστωθεί η σημασία του διμερούς εμπορίου στις διακρατικές σχέσεις θα εξετάσουμε 1) το διμερές εμπόριο ως ποσοστό επί του ΑΕΠ των κρατών για να δούμε την συνεισφορά του στις οικονομίες των χωρών, 2) το είδος των κύριων προϊόντων του εμπορίου αυτού και την πορεία των εμπορικών συναλλαγών τους τόσο σε διμερές επίπεδο όσο και παγκοσμίως, για να δούμε αν οι αυξομειώσεις των συναλλαγών τους ακολουθούν τις ανάγκες της αγοράς ή επηρεάζονται από τυχόν γεγονότα των Ελληνοτουρκικών σχέσεων, 3) το ποσοστό των εξαγωγών και εισαγωγών των

⁵ Τα οικονομικά στοιχεία αντλήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων εμπορίου και επεξεργάστηκαν μαθηματικά για εξαγωγή συμπερασμάτων. (*comtrade.un.org 2018, resourcetrade.earth, atlas.cid.harvard.edu*)

προϊόντων αυτών που προέρχεται από το διμερές εμπόριο για να δούμε το βαθμό εξάρτησης του κάθε προϊόντος από το εμπόριο αυτό και 4) θα δούμε ανά έτος τις μεγαλύτερες αυξομειώσεις (ποσοστιαία αλλά και ως ποσότητα) στον όγκο του διμερούς εμπορίου σαν σύνολο, αλλά και στις εξαγωγές/εισαγωγές, χωριστά και θα εξετάσουμε τα γεγονότα μεταξύ των δύο κρατών για να δούμε αν συνδυάζονται με την άνοδο ή την μείωση των εμπορικών τους συναλλαγών.

Πίνακας 3. 2: Σύγκριση διμερούς εμπορίου με το ΑΕΠ των δύο χωρών

ΕΤΗ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ ΠΡΟΣ ΑΕΠ ΤΟΥΡΚΙΑΣ %	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ –ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΡΟΣ ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ %	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΔΙΜΕΡΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΑΕΠ ΤΟΥΡΚΙΑΣ %	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΔΙΜΕΡΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ %
2011	0,19	0,88	0,51	1,42
2012	0,16	1,54	0,60	2,12
2013	0,15	1,77	0,60	2,39
2014	0,17	1,83	0,63	2,49
2015	0,17	0,97	0,39	1,73
2016	0,18	0,78	0,35	1,58
2017	0,19	1,10	0,45	1,91

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Η συνεισφορά του εμπορίου στο ΑΕΠ κάθε χώρας είναι σημαντικός παράγοντας για το ρόλο που μπορεί να παίξουν οι εμπορικές ανταλλαγές στις σχέσεις των δύο κρατών. Όπως έχει αποδειχθεί στην πράξη και αναφερθεί στην θεωρία, οι αντιπαραθέσεις μεταξύ δύο χωρών είναι λογικό να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην λειτουργία του μεταξύ τους εμπορίου, επομένως η χώρα της οποίας η οικονομία είναι περισσότερο εξαρτώμενη από τις διμερείς εμπορικές σχέσεις θα τηρεί μια πιο διαλλακτική στάση απέναντι στον εμπορικό εταίρο της. Το ίδιο θα συνέβαινε αν η οικονομία της χώρας εξαρτιόνταν από την εισροή κεφαλαίων από τις εξαγωγές της, οπότε μια πολεμική σύγκρουση θα επηρέαζε τις εξαγωγές της και την εισροή συναλλάγματος στην οικονομία. Στην περίπτωση Ελλάδας-Τουρκίας, το 2017, η τουρκική οικονομία απορρόφησε το 6,8%⁶ του συνόλου των εξαγωγικών προϊόντων της ελληνικής οικονομίας με το εν λόγω μερίδιο να αντιστοιχεί σε ένα πόσο της τάξης των \$2,2 δις σε τρέχουσες τιμές (1,1% του ονομαστικού ΑΕΠ της Ελλάδος το 2017), ενώ

⁶ **ΤΟΥΡΚΙΑ:** Σύνολο εξαγωγών :157 δις \$ εκ των οποίων προς Ελλάδα 1,7 δις, 1,02% του συνόλου των εξαγωγών και 0,16% του ΑΕΠ(851 δις \$), σύνολο εισαγωγών : 233,8 δις \$ εκ των οποίων 2,2 δις \$ από Ελλάδα, 0,94% του συνόλου των εισαγωγών. **ΕΛΛΑΔΑ:** Σύνολο εξαγωγών: 32,2 δις \$ εκ των οποίων στην Τουρκία 2,2 δις \$ 6,8% του συνόλου των εξαγωγών και 1,1% του ΑΕΠ(200 δις \$)., σύνολο εισαγωγών: 55,3 δις \$, από Τουρκία:1,6 δις\$, 2,89% του συνόλου των εισαγωγών Πηγή: ([https://tradingeconomics.com/greece\(turkey\)gdp](https://tradingeconomics.com/greece(turkey)gdp))

αντίστοιχα, οι εξαγωγές της Τουρκίας προς Ελλάδα αντιστοιχούν στο 1% των συνολικών εξαγωγών της και στο 0,19% του ΑΕΠ της χώρας. Επομένως, παρατηρούμε αν συγκρίνουμε τα στοιχεία ότι 1) η Ελλάδα είναι περισσότερο εξαρτημένη ως οικονομία από τις εξαγωγές της προς Τουρκία αν και 2) η αλληλεξάρτηση των δύο χωρών παραμένει σε χαμηλό επίπεδο.

Επομένως, το ποσό που προέρχεται από το διμερές εμπόριο και συνεισφέρει στα ΑΕΠ των δύο χωρών δεν είναι καθοριστικός παράγοντας των δύο οικονομιών. Εντούτοις, πρέπει να ληφθεί ακόμα μια φορά υπόψη η παράμετρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς μεγάλο μέρος του εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας κατευθύνεται σε αυτόν τον υπερεθνικό οργανισμό. Σε περιπτώσεις σοβαρής κρίσης με την Τουρκία που θα έφταναν στα όρια της σύρραξης, η Ελλάδα θα χρησιμοποιούσε την ιδιότητα της ως μέλος της Ε.Ε. για να επιβάλει η Κοινότητα οικονομικές κυρώσεις στην Τουρκία.

Είδος συναλλασσόμενων αγαθών :Τα ορυκτά καύσιμα είναι το πρώτο εξαγόμενο προϊόν στην Τουρκία και σημαντικός παράγοντας της πορείας των εξαγωγών στην Τουρκία. Το βαμβάκι (πρώτη ύλη για τη τουρκική κλωστοϋφαντουργία) ακολουθεί, ενώ σημαντικές είναι οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων, πλαστικών, μηχανολογικού και ηλεκτρολογικού εξοπλισμού, αλουμινίου και χαλκοσωλήνων. Τα κυριότερα προϊόντα που εισάγονται από την Τουρκία περιλαμβάνουν, προϊόντα χάλυβα, πλαστικά, οχήματα και ηλεκτρομηχανολογικό εξοπλισμό, αλλά και έτοιμα ενδύματα, έπιπλα, ενώ εντυπωσιακή είναι η αύξηση των εισαγωγών ψαριών (ιχθυοκαλλιέργειας). Όπως προβλέπεται από τη Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης της ΕΕ με την Τουρκία, οι δασμολογικές επιβαρύνσεις για προϊόντα εκτός τροφίμων έχουν εξαλειφθεί. Ο τομέας των αγροτικών προϊόντων και των τροφίμων διέπεται στην Τουρκία από προστατευτισμό ως προς τον εξωτερικό ανταγωνισμό, είτε μέσω πρακτικών που δυσχεραίνουν τις εισαγωγές είτε μέσω υψηλών δασμών. Έτσι, σημαντικοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας, όπως τα αγροτικά προϊόντα, ιχθυοκαλλιέργειες, τυροκομικά, μέλι, παραγωγή ούζου και πολλά άλλα, υφίστανται άνισο ανταγωνισμό, καθώς οι τουρκικές εταιρείες αποκτούν μερίδιο της ελληνικής αγοράς, ενώ οι ελληνικές εταιρείες δεν μπορούν να κατακτήσουν την τουρκική αγορά, λόγω υψηλών δασμών⁷

Κύρια εξαγωγικά προϊόντα της Ελλάδας στην Τουρκία 2014-2017:

Πίνακας 3. 3: Ελληνικές Εξαγωγές ορυκτών καυσίμων στην Τουρκία

⁷ Π.χ. στο αλεύρι σίτου δασμοί 102,6% ,στο σιμιγδάλι 82%, τυριά έως και 180%, κεφαλοτύρι 138%, ελαιόλαδο 31,2%μέλι 38,5%,κρασιά 50%,ούζο, τσίπουρο 45%,φρούτα 54%κλπ. (Πηγή: Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων)

ΕΤΟΣ	Σε εκ.\$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (%)	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (%)	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΕΠ ΤΟΥΡΚΙΑΣ (%)
2014	\$3.216	2	\$13.747	-5	23,39	\$54.889	-2	5,86	-1,39
2015	\$971	-70	\$8.430	-39	11,52	\$37.841	-31	2,57	-8,03
2016	\$696	-28	\$7.644	-9	9,11	\$27.169	-28	2,56	0,47
2017	\$1.213	74	\$10.135	33	11,97	\$37.204	37	3,26	-1,39

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Όπως βλέπουμε από τα στοιχεία, η πορεία των εξαγωγών πετρελαιοειδών και συναφών προϊόντων τα τελευταία χρόνια από την Ελλάδα προς την Τουρκία ακολουθούν τις ανάγκες της τουρκικής οικονομίας και τις δυνατότητες της ελληνικής παραγωγής, συμβαδίζουν δηλαδή με τις συνολικές εξαγωγές του ελληνικού προϊόντος και τις συνολικές εισαγωγές του προϊόντος στην Τουρκία. Η αύξηση των εξαγωγών πετρελαιοειδών μετά το 2010 στην οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών στην Τουρκία είναι αποτέλεσμα δύο παραγόντων: α) Της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, η οποία οδήγησε σε ύφεση την κατανάλωση στην εγχώρια αγορά των προϊόντων αυτών και β) της ανάπτυξης της τουρκικής οικονομίας (συγκεκριμένα, την περίοδο 2001-2017 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της Τουρκίας ήταν 5,8%), η οποία δημιουργεί μεγαλύτερες ή μικρότερες ανάγκες για εισαγωγή πρώτων υλών. Η δυνατότητα παραγωγής προϊόντων πετρελαίου που έχουν τα ελληνικά διυλιστήρια, λόγω μείωσης της εγχώριας ζήτησης έπρεπε να διοχετευθεί σε τρίτες χώρες και η Τουρκική αγορά ήταν ιδανική λόγω 1) της εγγύτητάς της και κατά συνέπεια του περιορισμένου κόστους μεταφοράς, 2) λόγω του μεγέθους της και 3) λόγω της ανοδικής πορείας της Τουρκικής Οικονομίας και κατά συνέπεια της αυξανόμενης ανάγκης της για τέτοια προϊόντα. Όπως βλέπουμε στο γράφημα 1 οι συνολικές εισαγωγές ορυκτών καυσίμων της Τουρκίας, κατά το διάστημα 2009-2012, σημείωσαν ανοδική πορεία συμβαδίζοντας με την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών του προϊόντος στην Τουρκία. Ενώ, για το διάστημα 2014-2016, η πτώση των ελληνικών εξαγωγών πετρελαιοειδών προς Τουρκία συμπίπτει με την ύφεση της Τουρκικής Οικονομίας, όπως φαίνεται και από την πτώση των συνολικών εισαγωγών των ορυκτών καυσίμων. Το ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών ορυκτών καυσίμων επί των συνολικών εισαγωγών των ορυκτών καυσίμων στην Τουρκία για το 2017 αποτελεί το 3,22% και παραμένει περίπου στα ίδια επίπεδα τα τελευταία χρόνια. Παρ' ότι το πετρέλαιο θεωρείται αγαθό στρατηγικής σημασίας δεν μπορεί στην περίπτωση της Ελλάδας και Τουρκίας να παίξει σημαντικό πολιτικό ρόλο, διότι αφενός αποτελεί ένα μικρό μόνο μέρος των εισαγωγών πετρελαιοειδών στην Τουρκία και επομένως, εύκολα μπορεί η χώρα να αναζητήσει άλλες πηγές (ειδικά ως γειτονική χώρα πετρελαιοπαραγωγών χωρών όπως το Ιράν, Ιράκ, Αζερμπαϊτζάν με τις οποίες έχει φιλικές σχέσεις) ή να περιορίσει την κατανάλωση και επιπλέον, η Ελλάδα ως μη

πετρελαιοπαραγωγός χώρα δεν μπορεί να το χρησιμοποιήσει ως μέσο επίτευξης πολιτικών σκοπών. Το ποσοστό των συνολικών ελληνικών εξαγωγών πετρελαιοειδών που απορροφά η Τουρκία κυμαίνεται τα τελευταία χρόνια από 23,39% έως 11,97%, καθιστώντας την μια σημαντική αγορά για τα προϊόντα του κλάδου και δημιουργώντας μια σχετική εξάρτηση στις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο αυτό .

Πίνακας 3. 4: Ελληνικές Εξαγωγές βαμβακιού στην Τουρκία

ΕΤΟΣ	ΣΕ ΕΚ \$	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ Εκ.\$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ Εκ.\$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ (%)
2014	182	37,8	-33	481	-17	3.022	1	6,02
2015	174	45,7	-4	380	-21	2.265	-25	7,69
2016	115	28,5	-34	400	5	2.297	1	4,96
2017	184	40,8	61	451	13	2.995	30	6,14

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Το βαμβάκι είναι το πιο εξαρτημένο προϊόν από τις εξαγωγές στην Τουρκία με το 28,5% έως 45,7% των συνολικών εξαγωγών να κατευθύνεται στην Τουρκία ως πρώτη ύλη για τις κλωστοϋφαντουργίες της. Οι εξαγωγές ελληνικού βαμβακιού προς Τουρκία ακολουθούν σε γενικές γραμμές τις ανάγκες της τουρκικής κλωστοϋφαντουργίας για πρώτες ύλες και την ελληνική παραγωγή του προϊόντος. Η γειτνίαση των δύο χωρών συντελεί στην μείωση του κόστους μεταφοράς, ώστε να μπορεί το ελληνικό προϊόν να ανταγωνιστεί της βαμβακοπαραγωγές χώρες του τρίτου κόσμου. (Το ελληνικό βαμβάκι καλύπτει το 4,9% με 7,69% των τουρκικών εισαγωγών βαμβακιού).

Πίνακας 3.5: Ελληνικές Εξαγωγές πλαστικών προϊόντων στην Τουρκία

ΕΤΟΣ	Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ Σε εκ. \$	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ %	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ (%)
2014	210	3	1.309	16,04	16,04	14.150	2	1,48
2015	138	-34	1.102	12,52	12,52	12.268	-13	1,12
2016	133	-4	1.110	11,98	11,98	11.627	-5	1,14

2017	139	5	1.255	11,08	11,08	13.264	14	1,05
------	-----	---	-------	-------	-------	--------	----	------

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Η Ελλάδα, το 2017, εξήγαγε το 11% των πλαστικών προϊόντων της στην Τουρκία (139 εκατομμύρια \$) και εισήγαγε το 6,2% των συνολικών εισαγωγών πλαστικών από την Τουρκία (119 εκατ.\$) ακολουθώντας τις ανάγκες των αγορών των δύο χωρών. Το ποσοστό, επί των συνολικών εισαγωγών πλαστικού της Τουρκίας, που προέρχεται από την Ελλάδα κυμαίνεται τα πέντε τελευταία χρόνια σταθερά μεταξύ του 1 και του 1,5% ενώ η εξάρτηση του προϊόντος από τις τουρκικές εξαγωγές κυμαίνεται από 16% έως 11%.

Πίνακας 3. 6: Ελληνικές Εξαγωγές αλουμινίου στην Τουρκία

ΕΤΟΣ	Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ Σε εκ. \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ (%)
2014	96	9	1.707	8	5,62	3.499	8	2,74
2015	86	-10	1.560	-9	5,51	3.333	-5	2,58
2016	70	-19	1.538	-1	4,55	2.865	-14	2,44
2017	81	16	1.814	18	4,47	3.469	21	2,33

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Η Ελλάδα εξάγει το 4,5% με 5,6% των συνολικών της εξαγωγών αλουμινίου και των προϊόντων του στην Τουρκία (81,2 εκατ.\$), ενώ εισάγει από αυτή το 3,4%(37,6εκατ.\$). Η συμμετοχή των ελληνικών προϊόντων αυτής της κατηγορίας στο σύνολο των εισαγωγών της Τουρκίας σε αλουμίνιο κυμαίνεται τα 5 τελευταία χρόνια από 2,3 έως 2,7%.

Κυριότερα εξαγόμενα Τουρκικά προϊόντα στην Ελλάδα

Πίνακας 3. 7 :Τουρκικές Εξαγωγές χάλυβα στην Ελλάδα

ΕΤΟΣ	Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ Σε εκ. \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Σε εκ \$	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΕΠ (%)
2014	111	63	1,20	9.244	-7	1.080	7	10,28	-1
2015	60	-46	0,92	6.556	-29	825	-24	7,27	-17

2016	82	37	1,33	6.180	-6	940	14	8,72	-2
2017	134	63	1,63	8.230	33	1.196	27	11,20	4

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Ο χάλυβας είναι το υπ' αριθμό ένα εξαγόμενο προϊόν της Τουρκίας στην Ελλάδα. Το 2017 η Τουρκία εξήγαγε στην Ελλάδα χάλυβα αξίας 134 εκ \$, καλύπτοντας το 11,20% των αναγκών της χώρας. Το ποσοστό των εξαγωγών τουρκικού χάλυβα που κατευθύνθηκε στην Ελλάδα κυμάνθηκε τα 5 τελευταία χρόνια από 0,9% έως 1,63%. Η πτώση της αξίας της τουρκικής λίρας κατέστησε το προϊόν αυτό πιο ανταγωνιστικό με συνέπεια να αυξηθούν οι συνολικές εξαγωγές του και ο συνδυασμός με την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας (αύξηση ΑΕΠ +4% το 2017) συντέλεσαν στην αύξηση των εισαγωγών χάλυβα στην Ελλάδα τον τελευταίο χρόνο.

Πίνακας 3. 8 :Τουρκικές Εξαγωγές αυτοκινήτων στην Ελλάδα

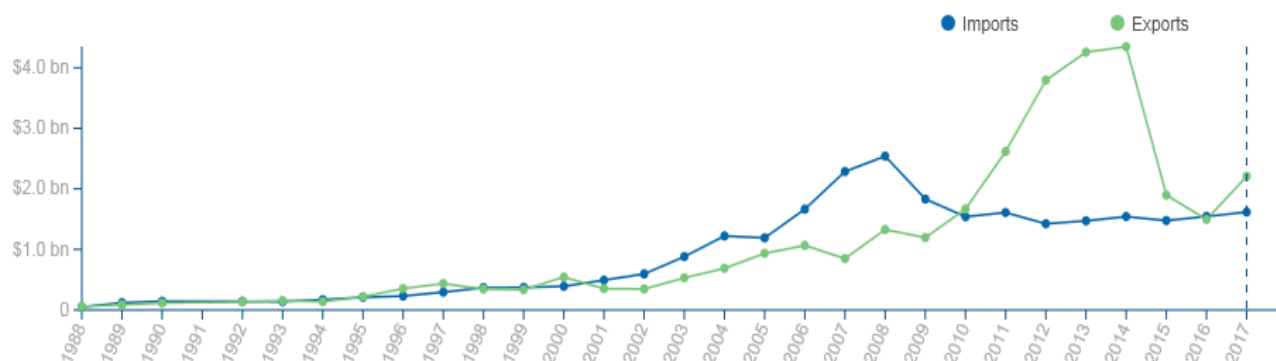
ΕΤΟΣ	Σε εκ \$	%	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ Σε εκ. \$	%	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ %	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Σε εκ \$	%	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΕΠ (%)
2014	72	80	7.255	6	0,99	1.117	42	6,45	-1
2015	48	-33	6.899	-5	0,70	1.023	-8	4,69	-17
2016	53	10	8.356	21	0,63	1.165	14	4,55	-2
2017	92	74	11.814	41	0,78	1.308	12	7,03	4

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Η αξία των αυτοκινήτων που εισήχθησαν το 2017 στην Ελλάδα από την Τουρκία ανήλθε στα 92 εκ.\$, καλύπτοντας το 7% των συνολικών εισαγωγών αυτοκινήτων στην Ελλάδα και το 0,78% των συνολικών εξαγωγών της Τουρκίας στο προϊόν (0,63 έως 0,99% των συνολικών εξαγωγών της Τουρκίας στο προϊόν την τελευταία πενταετία και 4,5 έως 7% των αντίστοιχων εισαγωγών αυτοκινήτων στην Ελλάδα). Προφανώς, μια και το αυτοκίνητο είναι καταναλωτικό αγαθό μεγάλης αξίας, ο όγκος των εισαγωγών του στην Ελλάδα από την Τουρκία καθορίζονται από την αγοραστική δύναμη του Έλληνα καταναλωτή και τα πλεονεκτήματα του προϊόντος σε σχέση με τον διεθνή ανταγωνισμό.

3.4 Σύγκριση εμπορικών συναλλαγών και γεγονότων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας 1987-2017⁸

γράφημα 3. 1: Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας

Greece trade in goods with Turkey since 1988

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://comtrade.un.org/labs/dit-trade-vis/?reporter=300&partner=792&type=C&commodity=39&year=2017&flow=2>

Πηγή: Un Comtrade database 2018

Το 1987, λόγω των ερευνών της Τουρκίας στο Αιγαίο με την έξοδο του τουρκικού ερευνητικού πλοίου *sismik* (πρώην *Χόρα*) σε περιοχή που η Ελλάδα θεωρεί ότι της ανήκει, οι δύο χώρες φτάνουν στα πρόθυρα πολεμικής αναμέτρησης και η Ελλάδα κηρύσσει μερική επιστράτευση. Οι εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών εκείνο το διάστημα ήταν μικρές. Το 1988, οι πρωθυπουργοί των δύο χωρών, διαπιστώνοντας ότι ένας πόλεμος μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι απίθανος, αποφασίζουν να βάλουν τα μεταξύ τους προβλήματα «στο ράφι» και να εγκαινιάσουν μια πολιτική προσέγγισης.

Το 1988, άρχισε και ο διάλογος μεταξύ των επιχειρηματιών και ιδρύθηκε το Συμβούλιο Ελληνο-Τουρκικής Επιχειρηματικής Συνεργασίας (Σ.Ε.Τ.Ε.Σ.). Επιχειρηματίες που εκπροσωπούσαν 91 ελληνικές και τουρκικές εταιρείες υπέγραψαν συμφωνίες για ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες και συζήτησαν τις πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να αναλάβουν στον εμπορικό τομέα. Η πρώτη από κοινού Συνάντηση του Τουρκικού και Ελληνικού Επιχειρηματικού Συμβουλίου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 18 – 19 Απριλίου 1988. Οι εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών, το 1988, ανέρχονται σε 107 εκ. \$. Συνέπεια της αλλαγής του κλίματος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, το σύνολο του διμερούς εμπορίου των δύο χωρών το 1989 εκτινάσσεται από 107 εκ \$ σε 206 εκ. \$, σημειώνοντας αύξηση 91,21% ξεκινώντας μια ανοδική πορεία έκτοτε.

⁸ Τα οικονομικά στοιχεία αντλήθηκαν από 1) UnComtrade database 2018 2) resourcetrade.earth 3) την Ελληνική Στατιστική Αρχή 3) την Τράπεζα της Ελλάδος και 4) την Διεθνή Τράπεζα

Στη συνέχεια, μετά από μια σχετική ηρεμία στις σχέσεις των δύο χωρών, δύο γεγονότα σημάδεψαν τις σχέσεις των δύο χωρών, το 1996: η συμφωνία τελωνειακής ένωσης μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας που τέθηκε σε ισχύ από την 1/1/1996 και η κρίση των Ιμίων που έφερε τις δύο χώρες, άλλη μια φορά, στα πρόθυρα πολέμου. Το διμερές εμπόριο, εντούτοις, φάνηκε να επηρεάζεται μόνο από το ένα γεγονός, από την τελωνιακή ένωση της Τουρκίας με την Ε.Ε., συνεχίζοντας έτσι την ανοδική του πορεία, φτάνοντας τα 585 εκ.\$ (αύξηση 35,9%), προφανώς, λόγω της κατάργησης των δασμών που η συμφωνία επέφερε για ορισμένα προϊόντα. Η εντυπωσιακή αύξηση συνεχίστηκε και την επόμενη χρονιά. (732 εκ.\$, αύξηση 25,2%).

Το 1998, η απόφαση της Κύπρου να αγοράσει τους ρωσικούς πυραύλους S-300 για την άμυνα της, η αντίδραση της Τουρκίας και η τελική εγκατάσταση των πυραύλων στην Ελλάδα δημιούργησαν άλλο ένα επεισόδιο έντασης στις σχέσεις των δύο χωρών. Το διμερές εμπόριο παρέμεινε περίπου στα ίδια επίπεδα σημειώνοντας μια μικρή πτώση 2,32% κυρίως, λόγω μείωσης των ελληνικών εξαγωγών.

Το 1999, οι σχέσεις των δύο χωρών δοκιμάστηκαν από την υπόθεση Öcalan. Οι σχέσεις Ελλήνων αξιωματούχων με τον Κούρδο ηγέτη και ο ρόλος της ελληνικής πρεσβείας στην Κένυα στην προσπάθεια αποφυγής της σύλληψης του από τις μυστικές υπηρεσίες της Τουρκίας προκάλεσαν μια ακόμα κρίση. Τα γεγονότα αυτά δημιούργησαν αρνητικό κλίμα στην τουρκική κοινή γνώμη και οι Τούρκοι επιχειρηματίες που συνεργάζονταν με Έλληνες επιχειρηματίες άρχισαν να αμφιβάλλουν για την σκοπιμότητα του εγχειρήματος. Ο τούρκος Πρόεδρος του Ελληνοτουρκικού Επιχειρηματικού Συμβουλίου παραιτήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Εντούτοις, στην πορεία του έτους οι υπουργοί εξωτερικών των δύο χωρών συμφώνησαν να υπάρξει διάλογος, με στόχο την επίτευξη συμφωνιών σε ζητήματα χαμηλής πολιτικής, όπως ο τουρισμός, θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, μορφωτικά και πολιτιστικά ζητήματα, παράνομη μετανάστευση και διακίνηση ναρκωτικών, ανάπτυξη διμερούς εμπορίου και οικονομικής συνεργασίας. Η απόφαση αυτή σηματοδότησε την έναρξη ενός γόνιμου, όπως αποδείχτηκε αργότερα, διαλόγου για τα ζητήματα «χαμηλής πολιτικής». Στα πλαίσια ενός διεθνούς συνεδρίου, Έλληνες και Τούρκοι αποφάσισαν να συστήσουν εννέα ομάδες εργασίας, οι οποίες θα αναλάμβαναν να επεξεργασθούν τις δυνατότητες συνεργασίας στον οικονομικό τομέα. Επίσης, αποφασίστηκε, με πρόταση της ελληνικής πλευράς, η δημιουργία κοινού Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου στις δύο χώρες. Οι καταστροφικοί σεισμοί, το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου και η αλληλοϊποστήριξη των δύο κοινωνιών υπήρξαν ο αστάθμητος παράγοντας στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις και έδωσαν ώθηση στις συνομιλίες. Στη συνάντηση κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999), η Ελλάδα συμφώνησε να αποσύρει τις αντιρρήσεις της (βέτο) και να υποστηρίξει τις προσπάθειες της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ αλλάζοντας στρατηγική σε αυτό το θέμα, υιοθετώντας μια πιο ρεαλιστική πολιτική (Βερέμης Θ., 2007).

Την επόμενη χρονιά (2000), ο όγκος των συναλλαγών του διμερούς εμπορίου, συνέπεια της προσέγγισης των δύο κυβερνήσεων, αλλά και των δύο λαών ανέβηκε στα 936 εκ. \$ σημειώνοντας άνοδο από την προηγούμενη χρονιά 31,79%. Το 2001-2002, η Τουρκία βίωσε μια οικονομική κρίση. Το ΑΕΠ της έπεσε από 273 δις \$ σε 200 δις \$ και η τουρκική λίρα υποτιμήθηκε πάνω από 50%. Η κατάρρευση της συναλλαγματικής ισοτιμίας και η αύξηση του δημόσιου ελλείμματος οδήγησε σε αύξηση του δημόσιου χρέους στο 90% του ΑΕΠ στο τέλος του 2001. Αυτό είχε σαν συνέπεια, τη μείωση του διμερούς εμπορίου στα 846 εκ. \$ (μείωση 9,59%), κυρίως, λόγω της μείωσης των ελληνικών εισαγωγών που έγιναν πιο ακριβές (μείωση 35,1%). Αντίθετα, τα τουρκικά προϊόντα έγιναν πιο ανταγωνιστικά και οι τουρκικές εξαγωγές στην Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 25,8%. Το ίδιο συνεχίστηκε και την επόμενη χρονιά με αύξηση 21,6% αύξηση των τουρκικών εξαγωγών και μικρή μείωση 1,65% των ελληνικών εισαγωγών. Ο όγκος των συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών αυξήθηκε κατά 11,58% φτάνοντας τα 944 εκ. \$.

Κατά την περίοδο 2003-2008, οι οικονομίες των δύο χωρών σημείωσαν άνοδο, η οποία απεικονίζεται και στην άνοδο των εμπορικών του συναλλαγών. Το 2003, ξεπέρασαν το φράγμα του 1 δις \$. Το 2003, οι συνολικές συναλλαγές έφτασαν στο 1,4 δις \$ (αύξηση 49,7%) και το 2004, στο 1,9\$ (αύξηση 35,3%), ενώ το 2008, άγγιξαν το ποσό ρεκόρ των 3,8 δις \$. Το ΑΕΠ της Τουρκίας είχε μια ανοδική πορεία από τα 238,4 δις \$ (2002) στα 764 δις \$(2008) και το ελληνικό ΑΕΠ από τα 153 δις \$ (2002) σκαρφάλωσε στα 354 δις \$ (2008). Ο Erdoğan αναλαμβάνει για πρώτη φορά πρωθυπουργός της Τουρκίας εγκαινιάζοντας μια περίοδο, η οποία χαρακτηρίζεται από εκσυγχρονισμό της τουρκικής οικονομίας και αποκεμαλισμό του κράτους, ταυτόχρονα με μια αναβάθμιση του ρόλου του Ισλάμ στην κοινωνική ζωή της Τουρκίας. Το 2004, η Τουρκία επαναλαμβάνει ότι θεωρεί αιτία πολέμου (casus belli) την επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 ναυτικά μίλια, ενώ την ίδια χρονιά το σχέδιο ANAN που γέννησε ελπίδες ότι θα έφερνε την επανένωση της Κύπρου και θα επίλυε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα στις σχέσεις των δύο κρατών, απορρίφθηκε από τους Ελληνοκύπριους με δημοψήφισμα την ίδια χρονιά.

Το 2009, ήταν μια χρονιά ορόσημο για τις οικονομίες των δύο χωρών, διότι, τότε άρχισε να τους επηρεάζει η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Το ΑΕΠ της Τουρκίας μειώθηκε κατά 15,7% φτάνοντας τα 644 δις \$ και της Ελλάδας κατά 6,9% φτάνοντας τα 330 δις \$. Συνέπεια της μειωμένης ζήτησης και της οικονομικής κρίσης, οι συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών σημείωσαν κάμψη κατά 21,77%, τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές.

Κατά την περίοδο 2010-2014, ενώ η Τουρκία ξεπερνάει την οικονομική κρίση και αρχίζει την ανοδική της πορεία η Ελλάδα βυθίζεται περισσότερο στην ύφεση. Στις εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών που εξακολουθούν να έχουν ανοδική πορεία σαν σύνολο παρατηρείται ότι, ενώ οι εισαγωγές στην Ελλάδα

μένουν σταθερές ή και μειώνονται οι εξαγωγές της χώρας προς Τουρκία ακολουθούν αλματώδη αύξηση ανεβάζοντας τον όγκο των διμερών συναλλαγών στο ύψος ρεκόρ των 5,89 δις \$. Την μεγαλύτερη άνοδο και συμμετοχή στις εξαγωγές της Ελλάδας έχει η κατηγορία των ορυκτών καυσίμων, η οποία, για το 2014, συμμετέχει στο 54% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών προς Τουρκία και ανέρχεται σε 3,2 δις \$. Η άνοδος αυτή μπορεί να εξηγηθεί από τα υψηλά ποσοστά ανάπτυξης της τουρκικής οικονομίας και την ανάγκη της για πρώτες ύλες καθιστώντας τη χώρα, λόγω εγγύτητας, ιδανικό προορισμό για τα προϊόντα των ελληνικών διυλιστηρίων που δε μπορούν να απορροφηθούν από την ελληνική αγορά. Εξάλλου, η αύξηση των εξαγωγών ελληνικών πετρελαιοειδών προς Τουρκία συμβαδίζει και με τις συνολικές εξαγωγές του προϊόντος, αλλά και την συνολική αύξηση των εισαγωγών του προϊόντος από την Τουρκία. Στις 4 Μαρτίου 2013, πραγματοποιήθηκε, στην Κωνσταντινούπολη, η δεύτερη συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας– Τουρκίας, υπό την προεδρία των Πρωθυπουργών, με τη συμμετοχή Υπουργών και από τις δύο χώρες. υπεγράφησαν 25 κείμενα συμφωνιών στον τομέα της υγείας, του τουρισμού, της καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης, της αθλητικής συνεργασίας, κ.α.

Τη διετία 2015-2016, το συνολικό εμπόριο των δύο χωρών υπέστη μια μείωση της τάξης του 42,71% την πρώτη χρονιά και 9,9% την δεύτερη. Αυτό συνέβη, λόγω της μεγάλης πτώσης των εισαγωγών καυσίμων στην Τουρκία εξαιτίας της επιβράδυνσης της τουρκικής οικονομίας, (πτώση τουρκικού ΑΕΠ 8%). Οι εισαγωγές πετρελαιοειδών από Ελλάδα μειώθηκαν 70%, ενώ συνολικά, μειώθηκαν 31% το 2015. Σε πολιτικό επίπεδο στο πλαίσιο του τέταρτου Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας- Τουρκίας (Σμύρνη, 8 Μαρτίου 2016), υπεγράφησαν έξι (6) κείμενα συνολικά (Κοινή Διακήρυξη των δύο Πρωθυπουργών), ενώ μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος ενάντια στον Erdoğan, οκτώ Τούρκοι αξιωματικοί που κατηγορούνταν για συμμετοχή στο πραξικόπημα διέφυγαν στην Ελλάδα, ζητώντας πολιτικό άσυλο, το οποίο προκάλεσε μια σχετική ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών, η οποία όμως κρατήθηκε σε χαμηλά. Κάθε χρόνο, τέσσερις χώρες ονομάζονται «επίτιμες» από την Ελλάδα και οι τουρίστες από τις χώρες αυτές απολαμβάνουν ειδικά προνόμια όπως και μία σειρά εκπτώσεων στην Ελλάδα. Οι τέσσερις αυτές χώρες για το 2016 ήταν οι ΗΠΑ, το Ισραήλ, η Ρωσία και η Τουρκία.

Το 2017, οι συνολικές συναλλαγές των δύο χωρών έφτασαν τα 3,8 δις \$ λόγω αύξησης των ελληνικών εξαγωγών, κυρίως κατά 47,5% και δη των πετρελαιοειδών κατά 74%, τα οποία ανήλθαν στο ποσό των 1,2 δις \$ συμβαδίζοντας με την άνοδο των συνολικών ελληνικών Εξαγωγών (33%) και τουρκικών εισαγωγών (37%) του προϊόντος. Ο πρόεδρος της Τουρκίας, Erdoğan, επισκέφτηκε επίσημα την Ελλάδα, στις 7 Δεκεμβρίου 2017, πρώτη επίσκεψη του επικεφαλής του τουρκικού κράτους στην Ελλάδα από το 1952, επιβεβαιώνοντας τις φιλικές σχέσεις των δύο χωρών. Ο τούρκος πρωθυπουργός, Yıldırım και ο υπουργός εξωτερικών, Çavuşoğlu επισκέφθηκαν την Ελλάδα, στις 19 Ιουνίου και 2

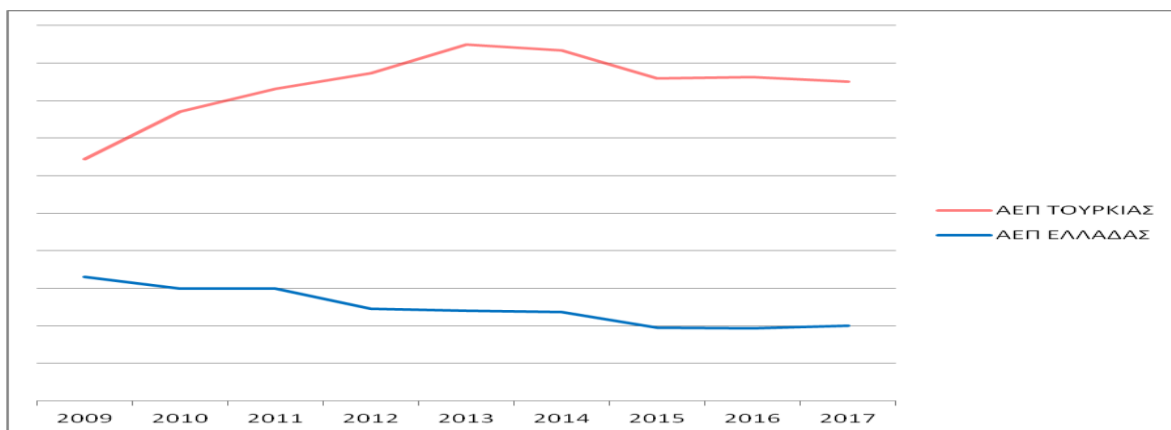
Νοεμβρίου 2017, αντίστοιχα, ενώ και ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών επισκέφτηκε την Τουρκία, στις 23 Οκτωβρίου του ίδιου έτους.

3.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τον όγκο των συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών:

Η γειτνίαση: ενώ από την μία μεριά μπορεί να προκαλεί εντάσεις λόγω συνοριακών διαφορών από την άλλη η εγγύτητα των συνόρων ευνοεί το μεταξύ των χωρών εμπόριο, λόγω του γεωγραφικού πλεονεκτήματος που προσφέρει (μείωση κόστους, ίδιες καταναλωτικές συνήθειες κλπ).

Η οικονομική ανάπτυξη των χωρών: Η Οικονομία της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται ραγδαία. Αυτό δημιουργεί αύξηση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού της που φτάνει τα 80 εκατομμύρια και αυξάνει την ζήτηση για καταναλωτικά προϊόντα και πρώτες ύλες. Αυτό την καθιστά ιδανικό προορισμό για τα ελληνικά προϊόντα, λόγω και του χαμηλού κόστους μεταφοράς. Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, βιώνει μια οικονομική κρίση που προκαλεί μείωση της κατανάλωσης και των εισαγωγών, ενώ αντίθετα, καθιστά κάποια προϊόντα της πιο ανταγωνιστικά. Χαρακτηριστικό είναι ότι η μεγάλη άνοδος των εξαγωγών της Ελλάδας στην Τουρκία (κυρίως λόγω πετρελαιοειδών) συμπίπτει με την άνοδο του τουρκικού ΑΕΠ και αντίστοιχα με την πτώση του ελληνικού (2010-2014).

γράφημα 3. 2: Σύγκριση της πορείας των ΑΕΠ των δύο χωρών

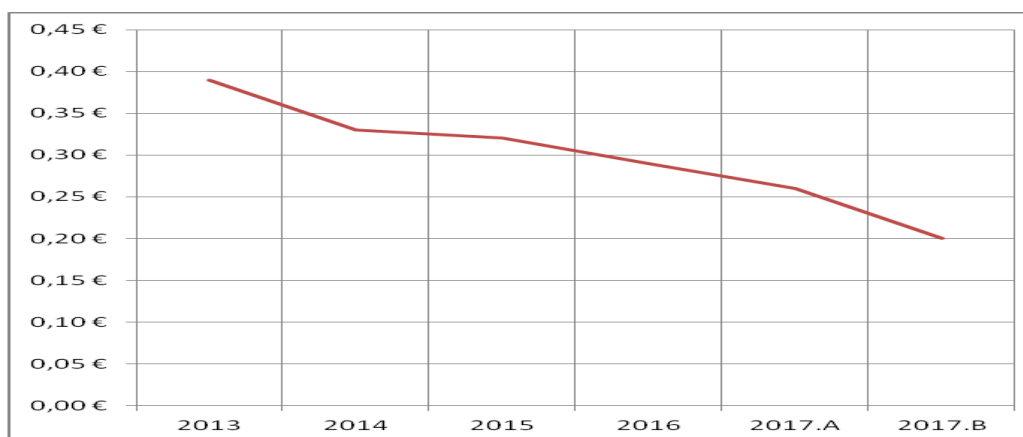

Πηγή: <https://tradingeconomics.com>

Οι μικρότερες χώρες έχουν συνήθως μεγαλύτερο κίνητρο να εμπορευτούν και κατά συνέπεια, να συνεργασθούν με μια μεγαλύτερη χώρα, διότι έτσι μεγαλώνει το όφελος που αποκομίζουν. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκία, η Ελλάδα φαίνεται να έχει μεγαλύτερο όφελος από το αυξανόμενο διμερές εμπόριο με μια μεγάλη αγορά όπως η Τουρκία. Εν τούτοις, αυτή η ανισομέρεια μετριάζεται από την συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς είναι βασικός εξαγωγικός προορισμός της Τουρκίας. Η ισοτιμία Ευρώ-Τουρκικής Λίρας επηρεάζει το διμερές εμπόριο των δύο κρατών. Η υποτίμηση της Τουρκικής Λίρας μέχρι και 25% τα τελευταία

χρόνια, λογικό είναι να επηρεάζει αυξητικά τις εισαγωγές τουρκικών προϊόντων στην Ελλάδα και να μειώνει, αντίστοιχα, τις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων στην Τουρκία.

γράφημα 3. 3:Πορεία Τουρκικής Λίρας την τελευταία πενταετία

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας(ισοτιμίες)

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η τελωνιακή σύνδεση της Τουρκίας σε αυτή οριοθετεί τις μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των Ευρωπαϊκών κανονισμών για το εμπόριο. Αυτό έχει σαν συνέπεια, τα δύο κράτη να μην έχουν περιθώρια ελιγμών (δασμοί, επιδοτήσεις κλπ) για να χρησιμοποιήσουν το διμερές εμπόριο ως μέσο για να εξυπηρετήσουν τους πολιτικούς τους σκοπούς. Οι μεταξύ τους εμπορικές ροές ακολουθούν τις ανάγκες της αγοράς και τους κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης .

Οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες των ιδιωτών σε αναζήτηση οικονομικού οφέλους. Μετά την συμφωνία των ηγετών των δύο χωρών να προωθηθεί η συνεργασία σε θέματα χαμηλής πολιτικής και σε οικονομικό επίπεδο, άρχισαν να οργανώνονται forum επιχειρηματιών, με σκοπό την ενίσχυση των εμπορικών ανταλλαγών και την αναζήτηση οικονομικών ευκαιριών. Δημιουργήθηκε ελληνοτουρκικό επιχειρηματικό συμβούλιο που συντόνιζε την προσπάθεια, καθώς και ελληνοτουρκικό επιμελητήριο. Η συμφωνία για τελωνιακή ένωση που είχε υπογράψει η Τουρκία και η Ε.Ε., το1995, και επρόκειτο να τεθεί σε εφαρμογή το 1996, δημιούργησε προσδοκίες για επιχειρηματικές συνεργασίες και αύξηση των κερδών. Η κρίση των Ιμίων δημιούργησε αρνητικό κλίμα, εν τούτοις οι επιχειρηματίες προχώρησαν σε σειρά συναντήσεων για να εξετάσουν πως θα ξεπεραστούν τα προβλήματα. Στόχος τους ήταν η ανάπτυξη κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και εξεύρεσης τρόπων ενίσχυσης της συνεργασίας. Άσκησαν πίεση στις πολιτικές ηγεσίες των χωρών τους, χρηματοδότησαν ακαδημαϊκά συνέδρια, προγράμματα υποτροφιών, συναντήσεις δημοσιογράφων και ερευνητικά προγράμματα. Από τη στιγμή που το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών άρχισε να αποδίδει κέρδη, οι ωφελούμενοι από αυτά επιχειρηματίες είναι λογικό να ασκούν την όποια επιρροή τους στο πολιτικό σύστημα των δύο χωρών για την αποφυγή των κρίσεων στις μεταξύ τους σχέσεις, είτε την διατήρησή τους σε χαμηλό επίπεδο.

Οι επιχειρήσεις ως μέλη των επιχειρηματικών ελίτ των χωρών τους μπορούν να επιβάλουν τις θέσεις τους, έχοντας περιθώρια άσκησης πίεσεων. Επίσης, σύμφωνα με τη θεωρία των ελίτ το εθνικό συμφέρον χτίζεται σε γενικές γραμμές με βάση τα συμφέροντα και τις προτιμήσεις των ελίτ της κοινωνίας που είναι το πλουσιότερο τμήμα του πληθυσμού και οι μεγάλες επιχειρήσεις. Παρ' όλα αυτά μια παράμετρος που περιορίζει την δυνατότητα των επιχειρηματικών ελίτ να καθορίσουν την πολιτική μιας χώρας σε σχέση με τα συμφέροντα τους είναι τα θέματα με μεγάλη απήχηση στην κοινή γνώμη, όπως αυτά που έχουν σχέση με εθνική κυριαρχία και υπερηφάνεια. Επομένως, δεν μπορούν να εμποδίσουν την αύξηση της έντασης όταν διακυβεύεται ένα σοβαρό εθνικό ζήτημα, αλλά μπορούν να μεριμνούν ώστε όταν η ένταση είναι σε χαμηλό επίπεδο να μην παίρνει διαστάσεις ανεξέλεγκτες.

3.6. Η επίδραση του διμερούς εμπορίου στις σχέσεις των δύο χωρών

Το ΑΕΠ της Ελλάδας, το 2017, εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 200,6 δις δολάρια, ενώ, όσον αφορά στην Τουρκία ανέρχεται στα 849,5 δις δολάρια(1 προς 4). Ο πληθυσμός της Τουρκίας ξεπέρασε πλέον τα 80.000.000 κατοίκους με ετήσια αύξηση 1,6%, ενώ της Ελλάδας ανέρχεται σε 10.768.193 κατοίκους με αύξηση 0,14% (1 προς 8). Οι εξαγωγές της Ελλάδας προς Τουρκία, για το 2017 όπως έχουμε ήδη αναφέρει αντιστοιχούν στο 1,1% του ονομαστικού ΑΕΠ της Ελλάδος, ενώ αντίστοιχα, οι εξαγωγές της Τουρκίας προς Ελλάδα αντιστοιχούν στο 0,19% του ΑΕΠ της χώρας. Αυτά τα μεγέθη είναι αμφίβολο αν μπορούν να επηρεάσουν καθοριστικά τις εξελίξεις στις σχέσεις των δύο χωρών καθώς δεν δημιουργείται εκείνη η αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο οικονομιών που θα μπορούσε να στρέψει τις ηγεσίες των δύο χωρών προς την μια ή άλλη κατεύθυνση. Η έως τώρα εμπειρία δείχνει ότι στις περιπτώσεις χωρών με πολιτικές διαφορές, ακόμα και αν η οικονομική σχέση είναι εμφανέστατα υπέρ του ενός εκ των δύο μερών, δεν είναι βέβαιο ότι ακόμα και η αδύναμη πλευρά θα αλλάξει την πολιτική της στα βασικά θέματα. Επιπλέον, το εμπόριο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ούτε ως πολιτικό μέσο από τις δύο χώρες, διότι οφείλουν να ακολουθούν τους κανόνες που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση και δεν μπορούν να θεσπίζουν δικούς τους κανόνες (π.χ. αύξηση δασμών, μπουϊκοτάζ προϊόντων, επιδοτήσεις κλπ). Επομένως, δεν μπορεί να προκαλέσει ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών. Ερώτημα που αναμένει την απάντηση του στο μέλλον είναι σε ποιο βαθμό το πλήθος των επαφών που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της οικονομικής συνεργασίας, τόσο σε επιχειρηματικό όσο και σε διακυβερνητικό επίπεδο, είναι δυνατό να δημιουργήσουν μια ανεξάρτητη πορεία των οικονομικών σχέσεων μη εξαρτωμένων από τυχόν επιδείνωση των πολιτικών σχέσεων; Για να συμβεί αυτό πρέπει προηγουμένως ο όγκος των συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών να είναι αρκετά μεγάλος, η οικονομική τους αλληλεξάρτηση να έχει διευρυνθεί σε μεγάλη έκταση και η συνεργασία ανάμεσα

στις ελληνικές και τις τουρκικές επιχειρήσεις να έχει λάβει σημαντικές διαστάσεις.⁹ Η εμπειρία των πρώτων χρόνων με το χαμηλό όγκο συναλλαγών έδειξε ότι η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων με την Τουρκία εξαρτάται άμεσα από το πολιτικό κλίμα που επικρατεί ανάμεσα στις δύο χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρατηρούμε ότι κανένα από τα σημαντικά σημεία τριβής δεν λυθήκαν μετά το 1999, ανάμεσα στα δύο κράτη παρά το τετραπλασιασμό των εμπορικών τους σχέσεων. Η Τουρκία διατηρεί την απειλή του “casus belli” σε σχέση με τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας, δεν αναγνωρίζει τα εναέρια σύνορα της Ελλάδας, δηλώνοντάς το με τις συνεχείς παραβιάσεις του εναέριου χώρου της και η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών μετά από συμφωνία παραμένει μακρινό όνειρο. Το Κυπριακό ζήτημα, το σημαντικότερο πρόβλημα στις σχέσεις των δύο κρατών, παραμένει άλυτο. Η σημαντικότερη πρόοδος σε πολιτικό επίπεδο αφορά στην αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, ώστε να μην είναι α priori εμπόδιο στην Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας προτάσσοντας ως ακρογωνιαίο λίθο των επιχειρημάτων της, την προηγούμενη λύση του Κυπριακού, προκειμένου να μην βάλει veto στην διαδικασία ένταξης της Τουρκίας. Αντίθετα, η Ελλάδα πλέον υποστηρίζει σταθερά την πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρ’ όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια μετά το πάγωμα της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Τουρκία έχει αναβαθμίσει τις προτεραιότητες της όσον αφορά στις σχέσεις της με την Ρωσία, την Μέση Ανατολή και τον Αραβικό κόσμο και ίσως έχει υποβαθμίσει τον στόχο της ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁰.

Το ποσοστό των εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας είναι σχετικά μικρό ως ποσοστό του συνόλου των εξαγωγών-εισαγωγών των δύο κρατών, ώστε να αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα στις οικονομίες των δύο χωρών σε βαθμό που θα συνέβαλε στην επίλυση των μεταξύ τους διαφορών. Η Ελλάδα φαίνεται να έχει μεγαλύτερη εξάρτηση ως οικονομία από τις εξαγωγές προς Τουρκία από ότι η Τουρκία. Αυτό σημαίνει ότι, πιθανόν να έχει μεγαλύτερο συμφέρον στο να διατηρούνται οι σχέσεις των δύο κρατών σε επίπεδο χαμηλών εντάσεων. Αντίθετα, η Τουρκία, ως η μεγαλύτερη από τις δύο, χώρα (ΑΕΠ, πληθυσμός, έκταση) έχει λιγότερα κίνητρα να εμπορευτεί και να συνεργαστεί με την Ελλάδα, αυτό όμως αντισταθμίζεται από την συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε., το οποίο την καθιστά πύλη εισόδου των τουρκικών προϊόντων στην Ένωση. Η αυξανόμενη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας με τις εισαγωγές ενέργειας από την

⁹ Το 2013, κατά την διάρκεια της δεύτερης συνεδρίασης του Ανωτάτου Συμβουλίου Συνεργασίας των δύο χωρών αποφασίστηκε πως ο κοινός στόχος των δύο χωρών είναι το διμερές εμπόριο να φτάσει τα προσεχή χρόνια το ύψος των 10 δις \$.

¹⁰ Ο πρόεδρος Ερντογάν πρόσφατα δήλωσε ότι θα θέσει τον στόχο της ένταξης στην Ε.Ε. σε δημοψήφισμα προκειμένου να τον εγκρίνουν ή απορρίψουν οι Τούρκοι πολίτες

Τουρκία στην Ελλάδα (και μέσω αυτής προς Ευρώπη) συνιστά μια παράμετρο, η σημασία της οποίας θα μεγαλώνει με τον καιρό και θα καθιστά την σταθερότητα στις σχέσεις των δύο κρατών απαραίτητη σε πολλαπλό επίπεδο. Εισαγωγές ενέργειας και τροφίμων θεωρούνται γενικά πιο ανελαστικές στο να περιοριστούν από ότι οι εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών προϊόντων και άρα, το διμερές εμπόριο τέτοιων αγαθών έχει μεγαλύτερη δυνατότητα περιορισμού των εντάσεων, σύμφωνα με την φιλελεύθερη θεωρία.

Η αποκλειστική συμβολή του εμπορίου στις σχέσεις των δύο χωρών τα τελευταία χρόνια, δύσκολα μπορεί να εκτιμηθεί ως προς την σημασία του, εξαιτίας του ότι οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας καθορίζονται και από άλλους «ειρηνοποιητικούς» παράγοντες που τείνουν στο ίδιο αποτέλεσμα, όπως το ότι έχουν μια σχετική ισορροπία στρατιωτικής ισχύος και συμμετέχουν στους ίδιους διεθνείς οργανισμούς άρα οι επιλογές τους περιορίζονται από το διεθνές πλέγμα σχέσεων στο οποίο ανήκουν. Όπως έχει άλλωστε παρατηρηθεί, είναι πιο πιθανό το κακό κλίμα στις σχέσεις των δύο κρατών που θα προκληθεί από ένα επεισόδιο έντασης να επηρεάσει αρνητικά την πορεία του μεταξύ τους εμπορίου παρά το αντίθετο. Επιπλέον η άποψη της πλειοψηφίας δεν έχει αλλάξει όσον αφορά στην γνώμη που έχουν οι δύο λαοί ο ένας για τον άλλο¹¹. Εντούτοις, έχει ξεκινήσει μια διαδικασία για αναθεώρηση των βιβλίων ιστορίας που διδάσκονταν στα σχολεία, προκειμένου να εμποδίσουν την ενστάλαξη «της εικόνας του εχθρού» στο μυαλό των παιδιών. Επίσης, αρκετές μη κυβερνητικές οργανώσεις που εστιάζουν στην ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων έθεσαν σε εφαρμογή προγράμματα προκειμένου να εκπαιδεύσουν τα ΜΜΕ ώστε να είναι πιο ανεκτικά στην διαφορετικότητα, αλλά και να εισάγουν την ειρηνευτική δημοσιογραφία. Το κατά πόσο όλα αυτά θα οδηγήσουν στην άρση των προκαταλήψεων μεταξύ των δύο λαών, θα φανεί στο μέλλον.

Εν κατακλείδι λόγω του ύψους του διμερούς εμπορίου ως ποσοστό του ΑΕΠ των δύο χωρών αλλά και ως ποσοστό των συνολικών εξαγωγών και εισαγωγών των δύο κρατών δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθεί ούτε η ρεαλιστική ούτε η φιλελεύθερη θεωρία και η επίδραση που έχει το διμερές εμπόριο στις σχέσεις των δύο κρατών είναι αμελητέα. Εξάλλου η πορεία των σχέσεων των δύο κρατών όπως αναφέραμε καθορίζεται από ένα πλέγμα σημαντικών παραγόντων και συμφερόντων που δύσκολα θα επέτρεπαν στο παράγοντα «διμερές εμπόριο» να παίζει τον αυτόνομο ρόλο που του αναγνωρίζει η θεωρία στο δίπολο Ελλάδας-Τουρκίας. Οι σχέσεις των δύο κρατών ακολουθούν προς το παρόν το ίδιο μοτίβο σχέσεων με αυτό που ακολουθούσαν και όταν το διμερές εμπόριο ήταν πολύ πιο περιορισμένο.

¹¹ Π.χ. όπως φαίνεται στην έρευνα της ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ που παρατίθεται στο παράρτημα

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας έχουν περάσει από αρκετές διακυμάνσεις αντιπαλότητας, αλλά και ηρεμίας. Μετά την ελληνική επανάσταση του 1821, τα δύο κράτη αντιμετώπιζαν το ένα το άλλο με εχθρότητα και ανταγωνισμό. Είναι ειρωνεία της Ιστορίας ότι το σύγχρονο Ελληνικό κράτος ιδρύθηκε μετά τον αγώνα της ανεξαρτησίας του 1821 ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία, ενώ το σύγχρονο Τουρκικό κράτος γεννήθηκε μετά από τον νικηφόρο πόλεμο ενάντια στην Ελλάδα στα εδάφη της Μικράς Ασίας. Παρά το ότι οι διαφορές σήμερα που επηρεάζουν τις σχέσεις των δύο κρατών περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, εντούτοις οι δύο χώρες, ως άμεσοι γείτονες έχουν πολύ περισσότερα να κερδίσουν από μια αυξανόμενη συνεργασία και σχέση καλής γειτονίας. Η αύξηση των διμερών εμπορικών επαφών με αμοιβαίο οικονομικό όφελος θα βοηθήσει στο να σταματήσει ένας φαύλος κύκλος καχυποψίας και έλλειψης εμπιστοσύνης και να φανεί ο δρόμος που μπορεί και πρέπει να ακολουθηθεί για να επιλυθούν οι διαφορές των δύο χωρών: ο δρόμος της συνεργασίας και αλληλοκατανόησης. Έτσι, μπορεί να βγουν προφητικά τα λόγια του Έλληνα Προέδρου της Δημοκρατίας κατά την υποδοχή του Τούρκου ομολόγου του το 2017 στην Αθήνα που ανέφερε ότι : «Αυτά που ενώνουν τους δυο λαούς είναι πολύ περισσότερα από αυτά που μας διχάζουν,... κόντρα στις διαφωνίες και σε αυτά που μας διχάζουν, μπορούμε να χτίσουμε τις γέφυρες του μέλλοντος». Μια γέφυρα για αυτόν τον δρόμο είναι και το διμερές εμπόριο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Π.Α.1: Έτη με τις μεγαλύτερες αυξομειώσεις του διμερούς εμπορίου Ελλάδας-Τουρκίας (Σύνολο και εισαγωγές/εξαγωγές)

ΔΙΜΕΡΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΟΥΡΚΙΑ					
ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΥΞΗΣΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ			ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	
	ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΥΞΗΣΗ	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ	ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
	1989	91,21	98.347.108 \$	2014	5.891.505.442 \$
2003	49,68	469.121.212 \$	2013	5.728.923.412 \$	
1995	39,35	121.608.035 \$	2012	5.220.006.226 \$	
1996	35,91	154.640.576 \$	2011	4.227.465.300 \$	
2004	35,31	499.118.769 \$	2008	3.870.163.276 \$	
2000	31,79	225.804.427 \$	2017	3.825.000.813 \$	
2011	31,72	1.018.055.521 \$	2015	3.375.147.618 \$	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΕΙΩΣΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ			ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	
	ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΙΩΣΗ %	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ	ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
	2015	-42,71	-2.516.357.824 \$	1993	292.803.376 \$
2009	-21,77	-842.556.685 \$	1992	276.732.736 \$	
2016	-9,91	-334.515.333 \$	1990	259.437.192 \$	
2001	-9,59	-89.803.451 \$	1989	206.169.752 \$	
1998	-2,32	-16.964.928 \$	1988	107.822.644 \$	
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΥΞΗΣΗ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ			ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ	
	ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΥΞΗΣΗ %	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ	ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ
	1989	137,53	69.909.992 \$	2008	2.541.197.748 \$
2003	47,70	284.716.732 \$	2007	2.287.530.620 \$	
2006	39,84	474.632.088 \$	2009	1.831.719.059 \$	

2004	38,80	342.077.629 \$	2006	1.665.844.590 \$
2007	37,32	621.686.030 \$	2017	1.618.328.869 \$
1997	27,88	64.477.968 \$	2011	1.609.435.274 \$
2001	25,88	101.375.217 \$	2016	1.545.325.530 \$
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΕΙΩΣΗ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ			ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ	
ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΙΩΣΗ %	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ	ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ
2009	-27,92	-709.478.689 \$	1988	50.832.568 \$
2010	-15,87	-290.736.978 \$	1989	120.742.560 \$
2012	-11,48	-184.749.899 \$	1993	138.385.440 \$
2015	-4,31	-66.527.643 \$	1992	143.713.888 \$
1993	-3,71	-5.328.448 \$	1990	144.308.832 \$
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΥΞΗΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ			ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	
ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΥΞΗΣΗ %	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ	ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ
2000	61,98	208.324.234 \$	2014	4.348.029.276 \$
1996	60,22	133.065.776 \$	2013	4.256.672.019 \$
1995	59,91	82.786.205 \$	2012	3.795.320.851 \$
2011	56,92	949.602.328 \$	2011	2.618.030.026 \$
2008	56,33	478.862.173 \$	2017	2.206.671.944 \$
2003	53,08	184.404.480 \$	2015	1.898.199.095 \$
1989	49,90	28.437.116 \$	2010	1.668.427.698 \$
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΕΙΩΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ			ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΟΓΚΟΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	
ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΙΩΣΗ %	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ	ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ
2015	-56,34	-2.449.830.181 \$	1988	56.990.076 \$
2001	-35,11	-191.178.668 \$	1989	85.427.192 \$
2016	-21,22	-402.892.340 \$	1990	115.128.360 \$
1998	-20,81	-90.947.072 \$	1992	133.018.848 \$

ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

2007	-20,29	-216.428.011 \$	1994	138.186.739 \$
------	--------	-----------------	------	----------------

Βάση δεδομένων εμπορίου: Un Comtrade database 2018

Π.Α.2: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ ΕΛΛΑΔΑΣ 2008-2017(εκ.\$)

Π.Α.3: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΟΥΡΚΙΑΣ 2008-2017 (εκ.\$)

Πηγή: Tradineconomics/world bank,2017

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Π.Β.1

ΕΡΕΥΝΑ ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Πανελλαδική έρευνα- έκθεση αποτελεσμάτων

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2018

Τι πιστεύουν οι Έλληνες

Ερώτημα 10. Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύει κάτι «καλό» ή κάτι «κακό»:

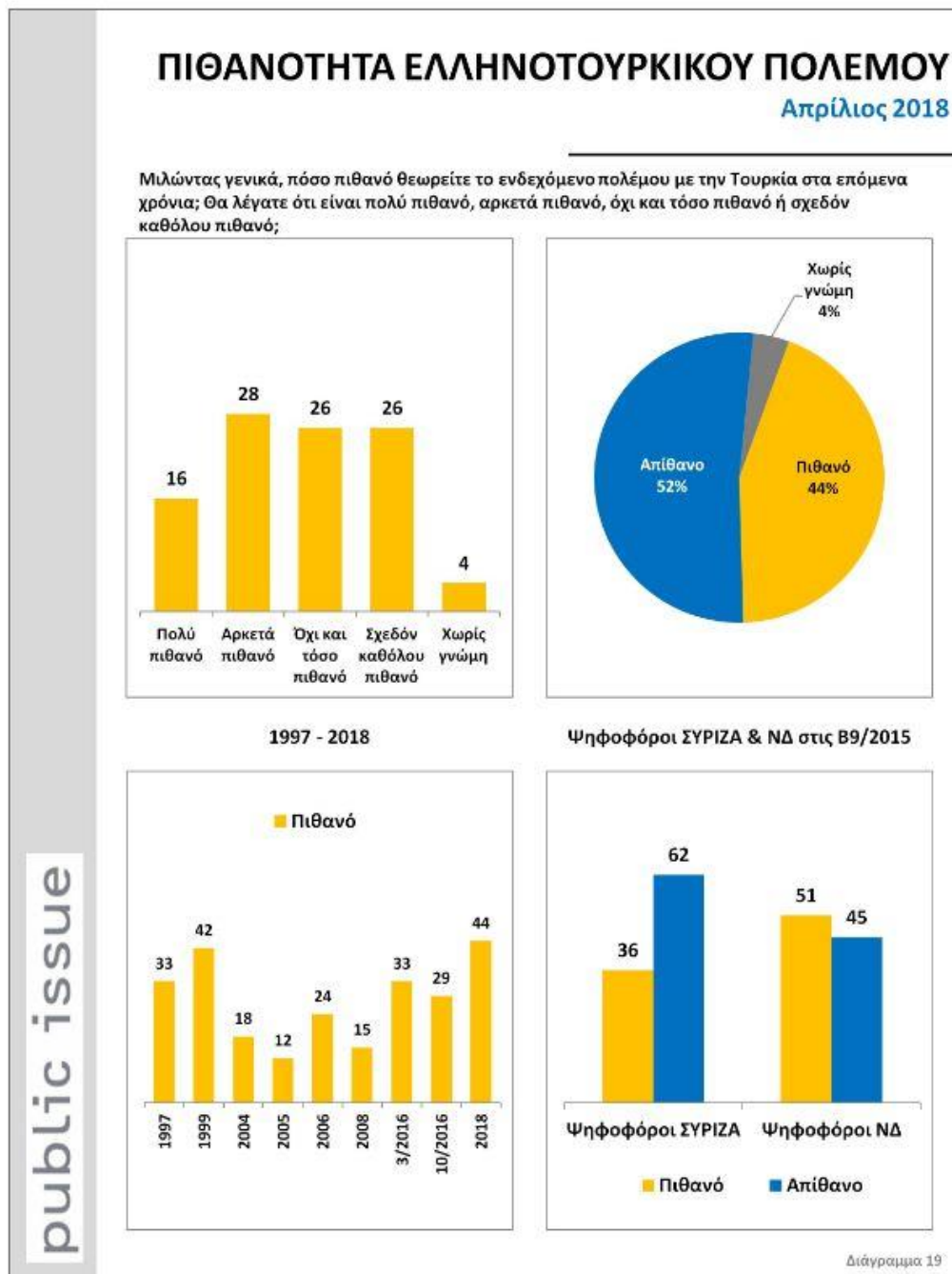
	ΚΑΛΟ	ΚΑΚΟ	Δ/Α
ΡΩΣΟΙ	66,9	13,7	19,4
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ	43,6	39,2	17,2
ΕΒΡΑΙΟΙ	38,9	37,4	23,7
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	38,4	45,4	16,2
ΓΕΡΜΑΝΟΙ	34,4	50,9	14,8
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	29	54,7	16,3
ΤΟΥΡΚΟΙ	20,5	67,7	11,8
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	19,4	65,1	15,5

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: «Καλό»
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016

	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018	ΔΙΑΦΟΡΑ (-%)
ΡΩΣΟΙ	77,4	66,9	10,5
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ	49,7	43,6	6,1
ΕΒΡΑΙΟΙ	44,4	38,9	5,5
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	49,5	38,4	11,1
ΓΕΡΜΑΝΟΙ	36,4	34,4	2
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	37,6	29	8,6
ΤΟΥΡΚΟΙ	28	20,5	7,5
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	36,3	19,4	16,9

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Γράφημα Γ.1: Ελληνική κοινή γνώμη

Πηγή: Καθημερινή, Απρίλιος 2017

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΧΑΡΤΗΣ Δ.1: ΑΟΖ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Πηγή: www.lastpoint.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Βερέμης Θ.(2007): *Η Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-2006*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Δίπλα Χ. (1992):*Η Ελληνο-Τουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου*, ΕΛΙΑΜΕΠ
- Ηρακλείδης Α.(2007):*Άσπονδοι Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Θεοδωρόπουλος Βύρων(1988): *Οι Τούρκοι και εμείς*, Εκδόσεις Φυτράκη
- Ντόκος Θ.(2018): *Αλφαβητάρι των Ελληνοτουρκικών σχέσεων*, Ειδική έκδοση 2018, Η Καθημερινή
- Συρίγος Α.(2015): *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη
- Τεαζής Χρ.(2013): *Η δεύτερη μεταπολίτευση στην Τουρκία* ,Εκδόσεις Πατάκη
- Τσούνης Ν.: *Θεωρία του διεθνούς εμπορίου*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (www.Kallipos.gr)
- Φίλης Κ.(2017): *Τουρκία, Ισλάμ Ερντογάν*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος
- Φραγκονικολόπουλος Χ. & Προέδρου Φ. (2010). *Ο Εκδημοκρατισμός της Παγκόσμιας Πολιτικής. Μία εισαγωγή στην Κοσμοπολιτική Δημοκρατία*. Εκδόσεις: Ι. Σιδέρης
- Cohn T. (2009): *Διεθνής πολιτική οικονομία, Θεωρία και Πράξη*, Εκδόσεις Gutenberg
- Dunne, T. (2013), «Φιλελευθερισμός». Στο J. Baylis, S. Smith & P. Owen , *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- R.Jackson-G.Sorensen(2006):*Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων*, Εκδόσεις Gutenberg
- Immanuel Kant, (1795) [1992]:*Για την Αιώνια Ειρήνη*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια,
- David Ricardo (2000):*Οι αρχές της πολιτικής οικονομίας και της φορολογίας*, Εκδόσεις Κριτική
- A.Smith (1999): *Έρευνα για την φύση και τα αίτια του πλούτου των εθνών*, Εκδόσεις Παπαζήσης
- Martin Wight(1998): *Διεθνής θεωρία - Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Ποιότητα, Αθήνα,
- Συλλογικό έργο (2011), *50 οικονομικές θεωρίες που επηρέασαν την ανθρωπότητα*, Εκδόσεις Κλειδάριθμος

Ξενόγλωσση

- Baldwin, David, 1985. *Economic Statecraft*, NJ: Princeton University Press
- Buzan, Barry(1984) *Economic structure and international security: The Limits of the liberal case*. International Organization 38(4):597-624
- Domke, W. K. (1988), *War and the Changing Global System*, New Haven: Yale University Press.
- Doyle M. (1997). *Ways of War & Peace: Realism, Liberalism, & Socialism*. Norton
- Gilpin R.(1987): *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press

Knorr, Klaus, 1975, *The Power of Nations: The Political Economy of International Relations*. New York: Basic Books.

List, Friederich (1856), *National Systems of Political Economy*, Philadelphia: Lippincot.

E Mansfield and Jack Snyder: *Why Emerging Democracies Go to War*, University of Michigan Press, Michigan.

Montesquieu, 1989 (1758): *The Spirit of Laws*, Cambridge University Press p.346

Oneal, J. and Russett, B., (1999) *The Kantian Peace The Pacific Benefits of Democracy Interdependence and International*, *World Politics*, Vol. 52, No. 1 (Oct., 1999)

Papadimitriou, P. and Pistikou V., (2015b). *Economic Interdependence and National Security: The India-Pakistan Case*. *Procedia Economics and Finance*, under publication.

Paarlberg, Robert L., 1978. *Food, Oil, and Co-ercive Resource Powe'*, *International Security* 3(2): 3-19.

Park, Tong; Farid Abolfathi & Michael Ward, 1976. *Resource Nationalism in Foreign Policy Behavior of Oil Exporting Countries*

Polacheck, S., (1980). *Conflict and Trade*. *Journal of Conflict Resolution*, 24 (1), p. 55-78.

Polachek, S. (1997), *Why Democracies Cooperate More and Fight Less: The Relationship Between International Trade and Cooperatio*, *Review of International Economics* 5: 295-309.

Russet, B. and Oneal, J., (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence and International Organizations*. New York: WW Norton.

Waltz, Kenneth N (1970) *The myth of interdependence*. In Charles P Kindleberger (ed) *The International Corporation: A Symposium*. Cambridge, MA: MIT Press, 205-223

Διαδικτυακοί τόποι/Ιστοσελίδες/Πηγές

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών: <https://www.mfa.gr/dimereis-sheseis-tis-ellados.html>

Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών: <http://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa>

Πρεσβεία της Ελλάδας στην Άγκυρα, Γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων (Ετήσια έκθεση 2017 Οικονομίας Τουρκίας και εμπορικών & οικονομικών σχέσεων Ελλάδας-Τουρκίας)

Ελληνική Στατιστική Αρχή: <http://www.statistics.gr>

<http://www.atlas.cid.harvard.edu>

<https://comtrade.un.org/>

<https://data.worldbank.org/country/greece?view=chart> <https://tradingeconomics.com/turkey/gdp>

<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/turkey/>

<http://www.inflation.eu/inflation-rates/turkey/historic-inflation/cpi-inflation-turkey-2012.aspx>

<http://www.kathimerini.gr>

<http://www.lastpoint.gr>

<http://www.militaire.gr>

<http://www.nafteboriki.gr>

<http://www.resourcetrade.earth>

<http://www.tradingeconomics.com/turkey/balance-of-trade>

http://www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_113456.pdf